

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУГ

„ГОРСКИ ЦЕТИЊИ“

ГОДИНА II — БЕСКА

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE
CRNOJEVIĆ

ЗА А

УРЕЂУЈЕ

КЊИЖЕВНИ ОДБОР.

ЦЕТИЊЕ,

КЊ. ЦРНОГ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1896.

Sl. Predništva „Sarajevskog
SARAJEVO (Bosna)

С А Д Р Ж А Ј.

I. НАУКА И БЕЛЕТРИСТИКА.

- 1.) *Савојска династија и њен значај за Итшалију*, написао *Мило Ковачевић*;
- 2.) *О формацији Боке Которске*, написао проф. *Павле Радимири*, превео с талијанског *М. Ковачевић*;
- 3.) *Преварен Кадија*, приповијетка из новоназарског санџака, написао *Андрија Јовићевић*;
- 4.) *Хигијена уха*, написао др. *В. Кецолино*, превео *Ј. Кујачић*;
- 5.) *Рашовање и његов значај до опште изјелански прогрес и цивилизацију* написао професор *Јован Николић*;

II. КЊИЖЕВНОСТ.

III. РАЗНЕ БИЉЕШКЕ.

Важнији догађаји у свијету.

Друштвени гласник.

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА II СВЕСКА VIII

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
ЗА АВГУСТ
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

УРЕЂУЈЕ

КЊИЖЕВНИ ОДБОР

ЦЕТИЊЕ,

КЊ. ЦРНОГ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1896.

САВОЈСКА ДИНАСТИЈА И ЊЕН ЗНАЧАЈ ЗА ИТАЛИЈУ.

НАПИСАО: Мило Ковачевић.

Почетак једанаестог вијека износи нам на позорницу историје, у југоисточном кршевитом куту данашње Француске, на доглед гордог Монблана и његовог ледом вјечитим покривеног тјемена, племића, познатог под именом Умберта Бјелоруког, независног Господара, грофа од Мауријена, ближењу својту једног од ондашњих краљевских домова, родоначелника славне и витешке, данас краљевском круном јуначке славе и љубави народне овјенчане династије Савојске.

Нашљедници Умберта I-ог Бјелоруког, размакнувши постепено, али знатно, границе свог у почетку скученог посједа, превалише и високо од ледова бљештеће дивовско развође западних Алпа; завладаше њиховим источним питомим подножјем, те, заузивши Сузу и Турин, утврдише у овоме старом граду италијанском јуначки трон, који својим витешким и смјелим подвизима кроз читав низ вјекова славом освјештаваше. Тако Савојски Дом још од тада постаде династија дивне Италије. Господари Савојски, држећи се увијек чврсто монархичних начела, водећи непрестано независну себи својствену политику за вријеме средњевјековних трзавица, не приљубивши се ни уз Гвелфе ни Гибелине, вазда се у најзаплетенијим приликама умједоше наћи и окористити, учествујући у туђим борбама. Још у почетку гледали су да распростру своју власт у Француској, но, увидјевши прилагодније земљиште у Италији, на овој

страни окрећу све своје силе, те час дијелом губећи, а час опет сједињујући своје земље, дадоше држави многе витешке кнежеве, који се умједоше примјерно одржати у разним незгодама Горње Италије. Па и у новоме вијеку, онда кад судбина Италије ниско посрну, они више пута у јевропским зађевицама, гдје се разне стране надтицаху да их за себе задобију, доприносаху да падне онамо коцка побједе, на чијој страни њихов оштри мач слазаше на бојно попрште.

Од Умберта I-ог Бјелоруког до Амедеа VIII-ог носили су господари Савојски назив грофова, а овај буде признат 1416 од Сигизмунда цара германског за херцега, којег су се назива држали све до 1720, кад Пијемонту и Савоји би присаједињена Сардинија, којом приликом буду признати за краљеве Сардинске, те име ове пређе на цијелу државу. Осим тога носе назив краљева кипарских, од кад је Карло I-ви Ратник то наслиједио по смрти његове рођаке Карлоте од Лузињана 1489. Из овог су дома произашле многобројне гране, а најглавније су: 1. Грофови од Мауријена, који постадоше и грофовима Пијемонта, 2. Књажеви од Карињана, 3. Грофови од Суасона, 4. Дуке од Немура и 5. Барони од Вода.

Отац оца Италије, блаженочивши и побожни Карло Алберто, кнез од Карињана, 1831 наслиједи престо од Карла Фелица, поставши краљем у доба, кад кроз Јевропу буктијаше пламен револуције. И ако бијаше либералних начела, ипак се Карло Алберто у почетку није упуштао да од једанпут реформише устрој државни, пошто је желио да најприје изврши величанствену замисао, то јест, да поврати Италији независност са изгнањем насилних Аустријанаца, који би се увијек опирали сваком завођењу либералних установа у италијанским државицама. Но мјесто да буде у овом своме подuzeћу подпомогнут од стране других талијанских господара, завидећи Му на његовој сили до које би дошао сајединивши

Горњу Италију, морао је чекати зато згодну прилику, која му се указала тек 1848 год.

Глас да је у Бечу букнула револуција, бѣ разнешен муњевитом брзином кроз цијелу Италију, народ узавре вас, те прекиде свако устезање. Најприје Венеција истиснувши непријатеља, прогласи себе републиком св. Марка, затим устаде Милан, те за вријеме својих зиаменигих „cinque giornate“ (пет дана) изагна и он стране господаре из града. У толико припадаху Милану у помоћ оближи Пјемонтези. На позив Милана с усхићењем се одазва цијело полуострво са покличем: Рат Аустрији, — који одјекну од Алпа до Лилибеа. Карло Алберто, видећи да је куцнуо тако жељно очекивани час, 28 Марта 1848 издаје заповијед својој већ сабраној војсци да прелази границу Ломбрадијску, метнувши јој се на челу са своја два сина, те, добивши нешто помоћи од Пана Пија IX, Леополда II-ог Тосканског, Фердинанда II-ог од Напуља његових савезника; уз то чете добровољаца придолазаху од свијех крајева Италије да се ставе под барјак талијанске тробојнице, коју бјеше развио Карло Алберто; једну од тих чета предвођаше неумрли народни генерал Јосиф Гарибалди, идеал борца за начело независности народа.

Први окршаји са непријатељем зајамчише наду талијанских патриота. Војска пјемонтска знатно мања распршти непријатеља код Гоита, опсејдну Пескијеру, сломи непријатеља онет код Пастренга; но у толико господари талијански, а с њима и Пана под пријетњом Аустрије отпадоше, напустивши самога Краља Алберта са талијанским добровољцима. Видјевши ово аустријски маршал Радецки, који се до сад држао дефензиве, предузе да он напада, те најприје удари на тосканце и наполитанце под Мантовом, али ови храбро дочекаше непријатеља много надмоћнијег, гдје, и ако непријатељ побједи, ипак га је скупо стало. Затим се Радецки окрену на пјемонтезе да им удари иза леђа, но му не изиде за руком, а

у толико паде Карлу Алберту у руке тврда Пескијера. Да су уз Пијемонт биле сложне снаге италијанских држава, те да је од њих мјесто издајства добијао и даље потпоре, Карло Алберто хоћаше постићи цијељ његове велике мисли; с друге стране, постајући непријатељ све надмоћији усљед подпора, које му из царевине непрестано придолажу, иза крвавог боја код Кустоце, Карло Алберто буде приморан да уступа пут Ломбардије, но, да не би оставио на немилост непријатељу град Милан, напусти га тек иза жестоког боја испод његових зидина и посље уговорног примирја. Још остаде сама Венеција да се брани, ријешивши се на борбу до краја, но бѝ најпосље приморана да се преда и то тек 1849 год. Остало све у брзо заузеле Аустријанци. А у толико гостољубиви Пијемонт постаде уточиште емиграната из цијеле Италије.

Такав је жалосни свршетак дочекала 1848 година по италијанце, која им обећаваше најљепше наде. Док су остали господари италијански гледали да угуше крвљу сваки либерални покрет у својим државама, одузимајући чак и оне олакшице, које су већ биле дате народу, Карло Алберто се мучаше, како ће наћи начина, да скрши примирје утврђено у Милану. Напошљетку, не могући одољети народном покличу, ни пристати на услове мира, које му Аустрија постављаше, а пошто му с друге стране и дужност према отаџбини то налагаше, прекиде примирје у марту 1849 проваливши с војском у Ломбардију. Но овога пута аустријанци бијаху много боље уређени, који пијемонтеску војску, иза неколико незнатних окршаја, код Новаре савршено потукоше. Узалуд је Карло Алберто заједно са својим синовима чинио чуда од јунаштва и сам тражио смрт на бојном пољу да не преживи тај пораз. Немогавши његово витешко срце подлећи понижавајућим условима, које му Аустрија постављаше, одрече се престола у корист свога сина Виктора Еманујила. Поздравивши се са сином исте ноћи, остави Му у аманет љубав према

Италији и њено ослобођење, затим крене својевољно из отаџбине, настанивши се у португалској вароши Опорту, гдје после четири мјесеца сврши свој мукотрпни живот, као обожавани мученик талијанске мисли.

Карло Алберто бијаше човјек врло побожан и држаше се строго свију црквенијех обичаја, бијаше лични јунак и добар, али ипак неодлучан генерал; јако се чувао да не упадне у какву погрешку, гдје би узалудно своју војску истрошио, а исто такав бијаше и државник. Он је одгајао своје синове, Виктора Еманујила и Фердинанда тако, да би од њих створио достојне потомке дома Савојског. Доста је да поменемо овај случај: кад је 1838 косила народ колера у Пјемонту, савјетоваху Карлу Алберту, да изолира палац Монкаљери, у којем живљаху његова ђеца, но то Краљ одби говорећи: да „књажеви Савојски морају први учествовати у невољама које народ снађу, а особито кад су најтеже; да они морају давати примјере храбрости, пожртвовања и преданости вољи божијој, и знати разабирати убоге и невољнике.“ Таква су начела наслѣдници Карла Алберта, сљѣдовали и знали их увијек изводити дјелом у потпуном смислу ријечи, јер уз витешку девизу куће Савојске: „Увијек напријед Савоја,“ стоји и ова не мање значајна: „Савоја и страх не сусрећу се нигда.“ А какав је био патриота Карло Алберто, види се из његовијех ријечи Максиму Д'Ацељу, кад му овај износаше чежњу талијанског народа, за слободом: „кажите им, нек се умире; па, кад се за то укаже згодна прилика, нека буду увјерени, да ћу: мој живот, живот моје дјеце, моје оружје, моја блага, моју војску — све принијети на жртву Италије!“ Тако Карло Алберто удари темељ италијанског ослобођења, јер у једној својој проклами бијаше написано: „Знам унапријед да ће ме мој надмоћнији непријатељ побједити, али ја ћу ипак посијати сјеме, из које ће се родити слобода Италије.“

Опијен пушећом крвљу изгинулих пијемонтеских витезова, које покри црни вео ноћи новарске; надахнут светим аманетом оца Мученика, појави се на далеком обзору будућности Италије њен „најпрви војник“ Виктор Еманујил II, пун духа и јуначког прегнућа, обасјан зрацима мудрости државничке, срце народа свог.

Велики терет државног бремена, мучне прилике у којијема се налазаше краљевина Сардинска при његовом ступању на престо, присиљаваху га да сузбија осјећаје свог витешког духа, а такође, апелујући на свој храбри народ, да се стишава и чека боље згоде за остварање својих идеала, заузео се најприје да доведе до реда и благостања унутрашњост земље, коју уз велике напоре брзо уздиже до таквог врхунца, да у своје вријеме Пијемонт бијаше узором уставне државе у Јевропи. Помоћу вјештих државника којијема се умио окружити, од којих Емил Кавур заузима прво мјесто, стече уважење својој држави међу великим силама јевропским, те учествујући у кримском рату као савезник западних држава, гдје се пјемонтеска војска одлично показала, задоби право да и преставници Пјемонта могу учествовати у конгресима сила јевропских. Затим задобија за свог савезника Наполеона III-ег, те овај слази у Италију 1859 године, да му поможе против Аустрије, а за независност Италије, гдје се, у заједничким побједама обадвије војске, пјемонтеска одликује, а Виктор Емануил на сваком мјесту показује своју личну храброст, којој се исти савезник диви, те га војници француски на бојном пољу проглашују за свог десечара, што се у неком окршају са непријатељима нашао усред кише од олова, даровавши му уз то и једну батерију топова, коју бјеху у његовој близини отели непријатељу. Но овај рат не доноси Пјемонту све оно што бјеше Наполеон обрекао, јер из непознатих разлога, иза сјајне побједе одржане код Солферина над царем аустријским, који бијаше сишао у

Италију, да се метне на чело своје војске, стаде преговарати с овим о примирју.

Тако Пијемонту би присаједињена само Ломбардија. Но иза овог рата бијаше у цијелој земљи већ потпуно сазрела мисао о уједињењу Италије под Савојским Домом. Народи средње Италије још за вријеме овог рата бијашу прогнали своје тиранске господаре, који узалуд у потоњем часу бијашу готови да задовоље народне тежње, те прогласивши Виктора Еманујила за свог диктатора, овај тамо одређиваше за своје заступнике достојне и заслужне становнике истих покрајина. Узалуд јевропске силе издаваху опомене и наредбе овим покрајинама, да приме и признаду своје старе господаре, који најпосље, немогући друкче, сабираху најамничке војске да упадну у своје земље и заузму престоле, али ни владе ових провинција, које бјеху изабрале за свог покровитеља књаза од Карињана Евгена Савојског, не стојашу залуду, већ, утврдивши међу собом војнички савез, припремљени бијашу да сузбију сваки напад својих старих господара. При закључку циришког мира, гдје бјеху изаслани пуномоћници Француске, Аустрије и Пјемонта, и ако се поменуте двије велике силе обвезиваху успоставити конфедерацију Италије под почасним првјенством Пале, ипак им то не иснаде за руком. На пошљетку Кавур, министар Виктора Еманујила, представивши силама јевропским, да је немогућно више трпјети стање ствари какво бијаше у средњој Италији, изради, да се помоћу свеопштег гласања испита народно мњење, које даде огромном већином свој глас за саједињење с Пјемонтом, тада то Виктор Еманујил прими и прогласи речене провинције као саставни дио своје државе. Да не би пак овим дјелом изазвао зловољу свог насилног савезника Наполеона III-ћег, мораде с њим у души пристати, да му уступи покрајине прекоалпијске — своју ђедовину Савоју, а уз њу и Ницу са свијем тим што се у овој показа сумњиви плебисцит за присаједињење с Француском. Аустрија

бијаше већ спремила војску у чувеноме и тврдоме четвероуглу, изјављујући, да не признаје ново стање ствари у Италији. Краљ наpolitански такође се спремаше, тиранишући ипак своје поданике, а Папа бацаше анатеме против оних, који оцијепише од његове државе Ромању, оружајући се и примајући под свој барјак фанатике са сваке стране за одбрану својих права.

У толико буну револуција у Палерму, која, и ако би крвљу угушена од Бурбонаца, одјекну по свој Италији, а особито у новој краљевини, одакле се крену, укрцавши се тајно ноћу код Ђенове, једна чета од 1000 добровољаца под водством Гарибалда, којој иђаше по тајно на руку и сама влада. Гарибалди, избјегнувши чудном хитрином крстарење флоте бурбонске, доспје на источну страни Сицилије у Марсалу, одакле иза неколико судара с Бурбонцима, побједоносно јурећи заузе цијело полуострво са узвиком: „живјело јединство Италије, живио Виктор Еманујил њен први и најхрабрији војник.“ Из Сицилије Гарибалди пређе на Континент италијански, гдје иза неколико окршаја у почетку, отвори му се одједном слободан пут до Напуља, којег у заносном тријумфу његових добровољаца пројури на усхићење околног становништва.

Франциск II-ги несмијући га чекати у својој престолници, измаче у тврђаву Гаетску, пошто је узалуд покушавао протестовати силама јевропским, и давши у потоњем часу народу конституцију. 7 септембра Гарибалди праћен малим бројем официра, дочекан триумфално од усхићених грађана, уђе у Напуљ. Одмах иза тога, побједивши код Волтурна бурбонску војску и сузбивши је у своје позиције, поче да уређује у име Виктора Еманујила краљевину двају Сицилија, прогласивши устав сардинске краљевине. У толико кад на поруку Виктора Еманујила Папи, да отпусти своје најамнике странце, који бијашу увреда и опасност за потчињене народе, овај то одби, би му објављен рат уз пркос протестовања

неких држава, које бјеху већ опозвале своје представнике у Торину. Тако пјемонтеска војска за 18 дана, иза отпора на којег наиђе код Анконе и на Кастелфидарду, заузе Марке и Умбрију, сајединивши горњу Италију са доњом, а оставивши Папи само баштину св. Петра. Виктор Еманујил, поставивши се сам на челу своје војске, упути се у јужну Италију, гдје га Гарибалди радосно сусрете и поздрави први са титулом Краља Италије. Пошто Виктор Еманујил уђе у Напољ дочекан у триумфу од народа, и праћен чувеним генералом, овај, противећи се свакој награди, склони се на својој скромној Капрери.

Пошто приспје војска пјемонтеска, удари одмах на Бурбонце, те распрштивши их, заузе Капу, одакле бијаше већ умакао Франциск II-ги и склонио се у Рим код Папе.

Пошто је ово стање ствари у Италији било признато од најглавнијих сила и признат и проглашен од народа Виктор Еманујил за краља италијанског, влада поставши под општим именом италијанске, поче се бринути о преустројству унутрашњем у сваком правцу. Још остајаше Рим и Венеција, па да се доврши данашња краљевина талијанска. Гарибалди нестрпљив за освојењем ове два краја, кројаше планове како ће освојити прво Рим, за то 1862 не обзирући се на опомену владе италијанске, која не жељаше себе учинити одговорном пред Јевропом, протрча Сицилију, сабирајући око себе добровољце са ускликом: „Рим или смрт.“ — Наступивши на полуостров, би заустављен од војске италијанске предавши јој се рањен.

1866, морала је Италија издржати у савезу са Прусијом рат против Аустрије, али изгубивши битку код Кустоце на суву и код Лисе на мору, би принуђена да остане на дефензиви, па тек доцније да предузме нападање. У толико Гарибалди бијаше побједоносно допро до Тријента но буде позват да се врати натраг. Њена

сјеверна савезница сатрије Аустријанце код Садове, те по закљученом миру усљед заузимања Наполеона III, Аустрија предаде истоме Венецију, а овај је уступи Италији иза мал да не једногласног плебисцита у корист Виктора Еманујила.

Примајући Виктор Емануил иза тога у Торину депутацију, која му донесе плебисцит Венеције, рече: „да сматра ово за најсретнији дан у своме животу, јер се на њему за вазда збрисао са полуострва туђински јарам; да је Италија уједињена ал недовршена, а зависи од италијанаца да је бране и учине напредном и великом.“ Да би се Италија довршила, остајаше још Рим, против којег се под предвођењем разних народних вођа а особито Гарибалда, учине још један покушај познат под именом бојева у римском пољу и у којему прођоше рђаво храбри добровољци.

Рат између Француске и Прусије (1870), дође као наручен за Италију, особито пошто Француска, највећа и једина заштитница папског пријестола, поче да уступа пред побједоносним оружјем прусијанским. Влада Италијанска, за тим сами краљ, покушаше да мирним путем принуде светог оца Папу на предају Рима, али све бијаше узалуд. Би наређено војсци да маршира на Рим, која доспјевши под његове бедеме и отворивши топовима улазак, спремаше се да га заузме јуришом, но у толико се посада римска предаде. Виктор Емануил, ступивши у Рим, прими плебицист, који му посвједочи огромну приврженост народа. Нареди, да се законом одреди положај папе према држави, којег овај не хтједе да призна; за тим, ступивши Виктор Емануил у своју нову резиденцију на Квириналу, изговори оне знамените ријечи: „У Рим нас ево и остаћемо.“

Овај знаменити владалац, први војник Италије, отац отаџбине, Краљ поштењак, кроз дуги низ најтежих борба постизава своју цијељ, свој идеал, одужује се аманету свог оца мученика, свети благородне ж тве за независ-

ност Италије, те још у доброј мушкој снази изненадном болијешћу 1878, године, испушта своју велику душу, за којег исти папа Пио IX, дигнувши му анатему при скончању његовог витешког живота, признаде и изговори: „заиста је био прави Краљ.“

По смрти великог Краља, ступа на престо Италије достојни син Оца отаџбине Умберт I-ви, који, заклевши се народу на вјерност, заклиње се и својем деветогодишњем сину Виктору Емануилу, Књазу од Напуља, приликом најусхићенијих овација од стране народа пред двором квириналским: „да ће му спремити исту љубав, којом њега народ сад поздравља, кад он буде ступао на пријесто Италије.“ Умберт I још као принц у чину мајора пјешадијског одликовао се у боју код Кустоце, гдје, построивши пуцње коло од баталиона којим заповиједаше у близини Вилафранке, заустави и разагна хусарску коњицу Аустријску, задржавши је, да се не упушти за уступајућом војском талијанском; а кад му у истом боју надлежни генерал заповиједи, да се измакне из прве линије бораца, пошто су њега Вибиљегу својим сјајним одјелом зрнима непријатељским, Умберт му одговара: „као старијег вас слушам, само вам никад нећу опростити, што до таквог степена стјешњавате моју слободу.“

Брат Краља Умберта, блаженопочивши принц Амадео, Дука од Аосте, у истом се боју одликовао и задобио рану, за тим је 1870 год. био изабран за Краља Шпанског, изјавивши, да жели владати уставно; но после двије године узалудног труда да сложи завађене странке, даде оставку у руке окупљених Кортеса, повративши се иза тога натраг у Италију, гдје остаде до краја свог живота, као десна рука своје братау Краљу Умберту, уживајући велику популарност у свој Италији.

1884, кад је пламен колере косио у Напуљ, гдје по 900 на дан умираше, у горњој Италији код Порденона бјеху том приликом велике војничке маневре, гдје је

требало да присуствује Краљ, на што ће тада овај: „У Порденон је весеље а у Напуљ се умире, — идем у Напуљ.“ Овим је чином запечатио увјерење његове љубави према народу, које ужива у потпуном смислу ријечи.

Невјеста Умберта I-ог, лијепа Маргарита, Краљица лијепе Италије, кћи је блаженопочившег Фердинанда Дуке од Ђенове брата млађег Виктора Емануила, којом се вјенчао 1868.

Овај брак био је благословљен 1869 мушким чедом, Његовим Краљевским Височанством Виктором Емануилом, принцом од Напуља.

Витешки Дом славних Петровић-Његоша, који ево пуних 200 година управља судбином јунаштвом прослављеног соколовског Српског гњијезда Црне Горе, дочекива као милог госта унука славног Краља поштењака, сина витешког Умберта I-ог, који долази да запроси милу кћерцу витешког и јуначком славом окруженог Господара Николе I-ог — Њ. Височанство дивну Књагињицу Јелену.

Проглас Њеног Узвишеног Оца, којим из својих уста објављује народу ову сретну вјеридбу, бѣ дочекан громогласним ускликом и најусхићенијим одушевљењем и слављем, те испуни неописаним весељем срца Његових вјерних поданика, који сваку срећу свог Узвишеног Дома Владарског, сматрају за срећу своју и цијелог српства.

На нашу велику радост, обнављају се после толико вјекова, опет оне исте везе, које некад спајаху круном овјенчане главе српског народа с народом италијанским. Сами земљописни положај Српских земаља и Италије, изискује, да народи што у њима живе, морају за разлог заједничке срће стајати раме уз раме и у тијесном пријатељству међу собом, а Јадран сињи мјесто да их раздваја — спаја их најљепшим путем, којег је сами Бог за то створио. Традиције нашег народа тијесно су скопчане у сваком погледу с онијема:

„Del bel paese che l' Appennin parte,
 „Il mar circonda e l' Alpe.

Италија напосљетку, иницијативом Куће Савојске, задобија своје уједињење, а још распарчани српски народ, иза петовјековне борбе, којег вежу исте тежње са Италијом, захтијева кроз уста својих савезних окружених глава, рачунајући на помоћ свијех својих пријатеља по крви, вјери и тежњима, да му се поврати оно, што је, стојећи као бедем, на бранику за хришћанство, изгубио, и највише допринио да малакшу крила зóру османлијском.

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

О ФОРМАЦИЈИ БОКЕ КОТОРСКЕ

написао: проф. Павле Радири

превео с талијанског: М. Ковачевић.

(Н а с т а в а к.)

Пруга гниле и шкриљастих пржина гдје је настанула била пукотина, осу се у жглијебу међу кречним слојевима те сабивши се, начини дно и обале канала, дочим тврди слојеви остадоше усперени и голи под најчудноватијим облицима.

Предпостављајући да се за вријеме потпуне емерсије тријасичног појаса и отварања пукотина паралелних таложену истог, море спољашње уздигло на исти ниво садашњег доба, ово није могло ући у пукотину без неког прелома слојева у уздужном (лонгитудиналном) правцу, нити би овај прелом могао настати у тријасичним слојевима скренутим са њиховог оригиналног положаја, без да није било неједнакости и неравнина на исподстојећим стијенама.

Ако посматрамо да се првобитне стијене, које на разним тачкама избијају из тла пут јужне границе, на којима се издиже брдо Вјетерњак, иду спуштајући се у правцу обале од Ј. И. на С. З., растав и сљедователно изврнуће тријасичних слојева, које се морало случити пут Јадранског мора, у правцу нормалном обали, узе правац средњи међу перпедикуларном линијом обали и правцем којег се држи нагнуће првобитних стијена основице, дакле на Запад.

Ако још посматрамо да су талози тријасични били уталожени на некој издубљеној основици, ови онда исправивши се за вријеме издизања, узеше готово полукружни облик; као што се опажа од превоја Тројице чак до равнине Кутске; а изврнувши се иза тога на Запад, бише сљедствено преломљени и растављени у својој највећој кривини, што се и види у данашњем тјеснацу код Верига, гдје срагнујући слој по слој с једне стране са онијема с друге, не само да постоји најтачније подудараче стијена, него и саме испупчености на површини мора одговарају увалама међу двије обале, тако да кад би смо их

замислили доведене у састав, продужење слојева би било најтачније.

Али овај пролаз што је настануо усљед растављања и прелома триасичних слојева, није био довољан још да би спољашње море могло ући кроз горенаведену пукотину. Био би увијек појас еоценске формације који би сметао као неки насип спољашњем мору да уђе, да се није збег истог узрока преломио и еоценски појас и одвоило се на Запад предгорје Оштрог рта од Луштитског полуострва, те тако остави слободан прелаз мору, које улазећи поплави онај улегнути дио еоценске формације што нагнут чини продужење Грбаљској равници, а данас сачињава дно Тиватског залива. Море се иза тога увуче кроз тијеснац код Верига, створивши тако которски канал и рисански залив. Један прости поглед на план Боке, довољан је да обистини претпоставку прелома еоценских слојева међу Луштицом и Оштрим ртом, јер ако замислимо доведен у састав овај последни са Жањичком увалом а рт Кобилу са луком код Роса, осим неких незнатних неподударности које су се догодиле временом усљед механичног дјества морских валова, обале би се потпуно сљубиле

Појас триасичног талога, као што већ рекосмо, преломљен у тијеснацу код Верига рони испод мора баш на Запад од Херцег-Новога и то у правцу ударца који растави Оштри рт од Луштице.

Да би смо добили појам о постанку пукотине данашњег которског канала, довољно је посматрати појас триасичног меког талога, што од Мориња у рисањском заливу иде чак до Кута близу Херцег-Новога. Ако се окренемо лицем на Запад, на лијевој страни остају нам брда Крушевичка и Бијељска, која припадају истој формацији брда Врмца и Св. Илије што дијеле Которски канал од Тиватског Залива а на десној страни остају брда Кривошијска и Убалска, која припадају оној формацији брда, те се издижу на исток од Которског канала.

Замишљајући сад исправљен у правој линији онај дио од Мориња до Херцег-Новога и то у правцу канала которског; усљед падања земљишта на Запад, не би се догодио прелом слојева код Верига; али би се шарене стијене на лијевој страни засебно преврнуле на Запад, а међу овијема и слојевима кречним на десној страни, отворила би се једна дубока шупљина у којој би се наравно осуо и сабио слој меки који се налази испод морске површине, сачињавајући тако дно продужења данашњег которског канала.

Успоставивши дакле претпоставку, да Бока Которска није друго но производ дубоких пукотина, превијања и прелома сталоженијех слојева што ју у цјелокупности сачињавају, насталих дјејством подземних гасова, пређимо сад на посматрање трагова изривљивања и сплакивања, па растварања и растапања стијена.

Механично дјејство многих текућих вода и обруњеног камења што исте носе, мијења очигледно и за вријеме сваке десет година свој облик, колико стране брда и брегова, толико и њихових подножја било то на пољу или на мору, гдје се воде стачу. Ово дјејство настављено кроз врло дуги низ вјекова, мора наравно да измијени хоризонтални облик овог тла тако настраног и чудноватог. Да би се још боље увјерили о дјејству изривања и сплакивања, доста је обратити пажњу особито на стрме стране которског канала, било на десно или на лијево, према лицу или остраг, гдје се не виде до најфантастичнији облици збјених кречних маса, сад зашиљених, сад у виду реса, које се уздижу овдје ондје, и то све због дјејства воде, која снѐсе све оно, што бијаше око њих слабије приљубљено.

Неколико осина насталоше пак и у доцнија времена, као што се опажа на више мјеста, гдје је земља издигнута близу обале, узвишења сложена из комата и обруњених стијена, које се сваљаше са високих литица, што се изнад њих уздижу, покрише се тим за малко кором глиновитог креча. Ови су се осипи могли догогодити усљед заједничког дјејства, корозије у шупљинама стијена и земљотреса, и ако смјели положај многих литица на неколико мјеста допушта претпоставити дуги период релативног мира.

Међу физична и хемијска дјејства забиљежићемо прије свега дјејство атмосферских пара, које наизмјенице усисане и испуштане из шупљика стијена усљед врућине и хладноће, мијењају горњу површину стијене, растављајући елементе који их састављају. Па и сама вода, која се скупља у јамама по врх брда за вријеме студних времена, стврдне се у виду леда те, запревивши већи простор, утиче наравно јаким напоном на стијене. Биље ма да га има у слабој количини по брдима, ипак, и ако с једне стране оставља добар слој земље од распалог лишћа, с друге стране сваљује стијење, међу којијема пушта своје жиле.

Ови пак узроци општи и заједнички производе дјејства у толико засебнија, у колико је засебнији облик тла а и збивање

физичних феномена у свему је својствеон топографији которског округа.

Знакови растварања стијана могу се видјети свуда по округу, гдје се тле обрађује. У Тивту на примјер, плодна је земља састављена од трошевина гњиле, креча, пијеска и сумпора, елементи из којих се управ и састоје исподстојеће стијене.

Равница Грбаљска даје примјере врло скорог растварања пржинњ, које у слојевима избијају на површину земљишта, те остају у положају на врсте, док их рало земљорадника не измијеша са другом земљом.

Посљедицом постављене препоставке о формацији Боке поглавито усљед подземних гасова, настаје питање да се ријеша, да ли је дјејство гасова радило насилном брзином да ли помоћу какве катаклизме, да ли је ово дјејство било лагано те се све урадило у течају врло дугог низа вјекова.

Илија Боман поставља систем динарских алпа међу емерсијама терциарне епохе и предпоставља да се ова као и емерсија других великих ланаца горских случила усљед катаклизме. Катаклизмом разумијевамо наступање неког преврата изненадног на површини коре земљине, која може заузети виши или мањи обим, а облик се мијења према саставу коре.

Нови геолози пак, без да опровргну са свијем могућност наступања катаклизма особито у првим епохама геолошким, кад је кора земљина била мекша; имају неко друкчије мњење о постанку разнијех ланаца планинских уопште, а приписују им постанак лаганом дјејству подземних гасова.

(Наставиће се.)

ПРЕВАРЕН КАДИЈА

ПРИПОВИЈЕТКА ИЗ НОВОПАЗАРСКОГ САНЦАКА

написао **Андрија Јовићевић.**

(Н а с т а в а к.)

IV.

Ноћ. Бијаше тавно, као у тикви. Све мирно; све почива. На пољу нема никог. Звијезде нашарале плаво небо. Тихи повјетарац лагано попухује; листићи од дрвећа умиљато љуљускају, које ствара слику полугласног повјерљивог жуберкања. Тичице починуте од дневног умора и сакриле се у своја ноћишта. Весели кокоти огласили већ пола ноћи, а у кући момчиловој чује се некакав испрекидани говор. Час се чује, час прекине, па застане. Ко то може бити? Ша ли се то чује у ово доба тавне ноћи?

— То је ларани глас онога, који с нестрпљењем очекује долазак из даљине свог милог пријатеља. То је Петар. Већ прошло толико дана, па се Момчило не враћа с пута. То се Петру никако с ума не смеће; час мисли: мора брзо доћи; час: чудо, што га не би! час: бојим се, да му није што било — и стотина таквих мисала пролазаше Петрову главу. Већ неколике ноћи сједи до расвјетка у Момчиловој кући, очекујући његов долазак; јер знађаше, да ће Момчило по ноћи доћи, пошто се дању имаше бојати, да га ко не опази. Петар издржљиво сједи, а поред њега Момчилова жена, Иконија, те тихо шутање по ће кад проломи лагани глас којег од њих двоје. Већ и Иконији за чудо бијаше, што се догодило с њезиним домаћином, па непрестано очекиваше његово „добро вече!“ Прђбије ли ноћну тишину глас псета, одмах се њима усхити срце с надом, ето га!

— Ево га! Чује се неко уза степенице — викне Иконија, устаје на ноге и отвори врата, кад — указа се Момчило са шарком пушком. Чим уђе, опази Петра и назове: добар вече! — Петар устане и братски га предусретне. Сиједају. Момчило се одмара и по ћекад пита: Има ли што ново, Петре? — Домаћица

облијеће, оспрема и наређује вечеру за Момчила, те се мало поткријепи, па онда отворише повјерљиви разговор.

— Причај што с пута, Момо! — запита Петар.

— На путу ми је било добро, само сам мало уморан.

— Шта учиње тамо?

— Причаћу ти — одговори Момчило, па после мале почивке настави, смијући се: Погађи де, да видим, о'ш ли шта погодити, к'о има људи, те нешто знају,

— Има наких врагова од људи, — рече Петар — који много нешто знаду. Могу погодити, што је било и што ће бити. Па, вјеруј, може свашта бити. Има наких чинилица, које могу двоје заљубити или помразити. Дају некакве колаче, кидају нокте, длаке, крила од слијепих мишева; мијешају веће биље, овчоблек и још много некаквих врагова. Могу замађијати, одузети млијекко стоци, помусти туђу стору с једне планине на другу, те некако увијају уривак. Има их и таквих, што учине, да се стока поболи и липсује. Има их, да учине мађијама и врачаријама, па болешчина — вода је понијела — не може уфатити, или само једно чељаде у кући одлежи за сву другу чељад. И још има пуно наких самаштенија, која није лијепо ни причати, а камо ли чинити. За све ово вели поп, да нема; али ја опет не вјерујем, да их нема, и ако он вели. Он вели тако, е не смије друкчије; а да га ће окупе вјештице, тада би се увјерио. Свега тога има; па има и ђавола. Све ове велике ствари пронаш'о је ђаво. Уфатили су га учевњаџи на крај мора, па су га затворили у боци, те им је казао све, што су кћели. Врагови живе у морским дубинама и највећим јамчи-нама. Коте се, к'о и остала животиња; само што из тамане вукови, те се не могу намножити; а да их они не једу, било би их много.... Хтио је Бог њихово сјеме затријети, но му се замоли ђаво: Боже, Боже! не истражи сјеме моје, јер се неће знати име твоје — те се Бог смилон'о и оставио их. И громови их много бију. Гром све ђавола гађе; а ће има вука или комада од вука, ту гром гађати не море, јер врага нема ту... Највише овијех ђавола знаду ове старе булетине, које сваке јаде чине: врачају, гуле народ, варају, међу углијевље у воду — и Бог ти зна што.

— Па зар ти вјерујеш у то? — запита Момчило.

— Ја, образа ми, вјерујем; а зашто не бих вјеров'о, кад сам ја с мојим очима глед'о, ће на вече Марча јаше преко пшенице вјештица на вратилу.

— Јади га знали — прихвати Момчило — и тамо се вјерује много којешта.

— У Црној Гори? јели? — запита Петар.

— И тамо и овамо и свуђ, ђе сам ја допир'о — рече Момчило.

— Свуд, свуд... но, хоћеш ли што причати с пута, чоече? е те ја чекам сваку ноћ до по овијех доба — рећи ће Петар.

— Причаћу, а имам што — одговори Момчило, па наставља: К'о што знаш, одавле сам кренуо оно јутро прије зоре. Упутих се к ријечи Тари, али све странпутицом. Бојак се, онако рано да не награишем на каква белаја. Пошто окренух низ Градац, опазим некакву грају; прислушам, кад ли поћера од Прошћења; пушка пуца, кликују се момци; по гласу познадох, да су Срби. Чују се гласови: чекај тамо, чекај овамо, не дај, да пођу пут Граца! — Богме, мало се препадох, али опет дођох к себи. Помислим: ићи ћу, па да 'ко се не стучим с лупежима, е би ме могли убити. А опет промислим: ако се ће сретемо, гађаћу их, па да 'ко утечем кроза шуму, и да 'ко им отнем плијен. Мало понеби, док се поиздаље зачу топот од коња и говеди и тихо јакање и ћерање плијена. Ријешим се, те западох више пута у густе омар, и причеках их. Наступише близу, па како оно бијаше расвит, могах их доста лијепо виђети. Ђераху, брате, шесторо коњчади и четири вола. Пуче ми срце од жалости, што се чини јадној сиротињи! омакнем за клинац, мотрећи два турчина на једно. Тоф! пуче пушка, а ја кликнух: А, сад соколови! — Разбјежаше се, брате; ни стрва ниједном од њих, к'о да их гром гађа. Нити већ којег виђех, нити ме који гађа. Тада ти се Ејадник измакох повисоко, па с друге стране увалих се у спусту шуму, ђе сам данио. Шта је било даље не знам, само то, да их бијаше око шест друга. Чини ми се, да су Срби плијен повратили, јер брзо доспјеше. Али се нијесам смио ни њима указати, бојећи се, да ме не просоче.

— Да нијесу ти Турци били из Равне Ријеке? — запитаће Петар.

— Чини ми се, јесу; зашто се упознавах у некога Рушида, те богато живи.

— Биће, биће — настави Петар — па чини ми се, бићеш некојег и убио, јер једнога копаху одмах иза твога поласка, кад сам ја тамо био, а један је, чуо сам, рањен. Али за погибију њихову нијесам мог'о ништа дознати, јер се кријаше.

— Ко зна, ко их је побио — настави Момчило — но слушај напријед, што ће бити. Пошто уфати ноћ, упутим се низа стрмене стране, док сидох на Тару. Несреће моје! Тара велика; прегазити се не може, па се упутих уз Тару луговима нависе к мосту. Кад ту, али још црњи удес! Опaziше ме Турци с Мојковца, па ме почеше питати, ко сам. Ја се побојак казати, да не би што посумњали, к'о и што би, е носим какве гласе у Црну

Гору, ал се почех измицати, а они, те јуриш за мноm. Бијаше њих тројица, и сви ме поћераше. Чим упрцах у густин, сврнух на десно, а њих пропуштних напријед, па се повратих на мост и селбез проћох. Тамо напријед мање ме је муке стало; док доћох код једног главара црногорског. Е, брате, лијепо ли ме дочека! Бог му вазде д'о свако добро. Ни брат да сам му био, не би друкчије. Свашта имаше доста. Богат чоек, па имаше свега у изобиљу. Ту сам стај'о два пуна дана, да се нијесам мог'о усудити, да му кажем мој нијет. Најпосље дођемо и до тога у разговор, те му ја већ отворено све исприповиједах. А он, махајући главом, рече: Тешко је то учинити! Неприлике су велике, па можете главом платити. Знамо и ми, шта се тамо ради; наш Господар има вас свагда на уму; па се надамо убрзо, да ће испанути сама прилика, да вас све ослободимо, па да будете слободни Црногорци, к'о ми. Надамо се у брзо рату. По границама се већ отпочело пушкарање; а то је најпрви знак буне. Наш добри Господар о вама мисли; ви сте његова највећа брига; он тежи, да вас извуче испод Турака. Па чекајте, стрпите се; немојте ће заглавити безглавно, да се пошље не ускајете. Година, двије највише, да се стрпите до вакта. Не трпите само ви Затарци, но сви Срби, који су под Турчином. Ми о томе добро знамо; него, мој брате, нагађите се с њима, што најљепше можете, не би ли вас што мање нападали. Па ће свему вакал доћи. — На ове ријечи, мој добри Петре, нијесам зи'о што ћу говорити; него га баш послушах и повратих се дома.... Но да није ко чуо, да сам тамо пош'о?

— Није нико — рече Петар — Но зашто, за Бога, пристаде на то? Зашто не рече: не можемо већ ни по дана с њима; на јаде нам долази и Божић и Васкрс и сваки благи дан у години; немамо весела дана, но нам све кроз нос прогоне?

— Говорио сам и кажев'о, но не одобраваше нашу намјеру, пошто се брзо тамо у њих очекује рат с Турцима, па се надају да ће нас избавити и да ћемо им се и ми одмах придружити.

Придружити хоћемо — настави Петар — но је много чекати и једну нећељу, а камо ли годину или двије.... Па сад шта ћемо?

Шта де?! — одврати Момчило жалосно — да трпимо овако, к'о досље, да'ко не буде вазде овако. —

Ја трпјети нећу, нити могу — одговори Петар — Данас ми је дош'о глас, да ми је нестало вранца с планине. Свом приликом, биће га одвели Турци. И ако бијаше шишак, али наредан бијаше, залуду!

— Па то ћемо лако осветити — рече Момчило — и ми ћемо украсти некоме нешто, па ћемо намиривати и моју земљу и твог вранца.

— Не можемо, што не бисмо умјели варати, к'о Осман.

— Који Осман?... Па шта је било с Османом? — запита тађе Момчило.

Момчило с пажњом слушаше, а Петар му све исприповиједа, што се збило ту неки дан, кад је кадија долазио у Алила, т. ј. како је Осман преварио Кадију, те му не дао ништа.

— Је ли то истина? мој Петре! — рече Момчило.

— Истина, крви ми, коју дијелити не можемо.

— Е, Османе! халал ти земља, кад си га пропалицу преварио — узвикну Момчило.

— А да? но прости! — рече Петар — па шта ће ти освета?

— Јест; али му се ја нијесам осветио; а док му се не осветим, нећу га остављати.

— Ти се сматраш тобож, паметан чоек, а много пута немаш у њој ђаволи полокали, но ти труби, к'о празна тиквина. Зар не знаш, како су стари рекли? Кад хоћеш, да речеш што тајно, виђи, да ти није ко у њедрима или под капом на глави!

— Разлог имаш! — рече Момчило — признајем те, да си у томе паметнији.

— С тога лакше говори — настави Петар — јер ко зна, да ко не слуша око куће. Ови су нашевци мучни, да их Бог убије. Општетило се једно од другог.... Но причај даље, што си наумио, али лагано.... Де кажуј, како ћемо осветити земљу и вранца.

— Ја сам био смислио друкчије нешто учинити — прихвати Момчило — али сад, пошто ми каза, да је Осман преварио кадију, предомислих се, те сам наумио нешто друго.

— Па причај, болан, што то! па ћемо и после о томе разговарати.

— Пошто је Осман преварио кадију, мислим, да га кадија мрзи, к'о пса, да га већ не може виђети очима, и да га не би вјеров'о за петљу из докољене.

— И ја мислим — прихвати Петар — и не би, ако и лијек приличи чоeku.

— Ко ме оно продаде Осман преклани једну добру кобилу? — запита Момчило озбиљно.

— Ономе Рушиду из Равне Ријеке, што си га ти упозн'о, кад си гађ'о оне — рече Петар после малог размишљања — но што си смислио ту?

— Ја бих, да овако учинимо — настави Момчило — да лијепо пођемо ми два једну вече тајно код Рушидове стаје у село, па да му украдемо ону исту кобилу.

— Добро! — рече Петар — но ће се наћи у нас.

— И ако се нађе, надам се, да ћемо их уапшати пред кадијом.

— За Бога, како? — запита Петар зачуђено.

— Ништа лакше! Рушид ако пронађе кобилу у мене, позваће ме пред кадију. Ја ћу ашати, да сам је купио прије мјесец дана у Пљевљима, и позваћу тебе за испата; а ти ћеш оиспатити овако, но добро запамти.

— Ја ћу тако сједочити — рече Петар — но ако то не помога, онда?...

— Онда ћу га ја питати, ће је купио; а он ће казати у Османа. Суд ће позвати и Османа; али га кадија моје ми главе, неће вјеровати ни за печен кумпир. ни питати, више но да није жив.

— Разлог имаш — рече Петар. — Баш си добро смислио, само ако је могнемо украсти.

— Јест, добро! — рече Момчило — но ти ја не казах нешто, што је најглавније.

— Па шта? Кажуј и то; не криј од мене.

Знаш, шта сам наумио? Кад се почнемо судити пред кадијом, пружаваћу ја пут њега прсте, и даћу му тијем знак, да ћу му дати коју жуту. Па ћемо се после разабрати.

— Добро је и то — рече Петар — али оно прво најбоље. Да за нас остане кобила, па свршено. Ако нам добро прокури ова работа, и опет ћемо.

— Тако је — рече Момчило — само треба пазити, да не знаде ни црна земља.

Даље проведоше читав сат у тихом разговору, чинећи спреме за полазак. Завјерише се један другом, да ће вјерно и искрено држати, без хиле и преваре. Одлучише сјутрашњу вече за полазак, па пођоше спавати, јер се бијаше даница на истоку указала. Петар пође својој кући, да и он отпочине после дугог сједника и разговора, и да у самоћи размишља о могућностима, шта се могу збити приликом њихова пута. Изврну се на постељу; тражи сна, али сан бјежи од њега. Мозак његов, препуњен разним преставама из Момчилова и његова разговора, размишљао час ово, час оно; пребира свашта; нагађе, како ће што бити, шта ће они учинити, и како ће проћи. А често пута падне му на ум, да неће моћи ништа успјети. Али од те мисли ко би њега одвратио? Ни ћускијом, пошто се завјерио Момчилу, да ће поћи, па да би га стало главе. У тој рјешителности обори се тешки сан на његове очи, те заспи, сањајући којешта.

ХИГИЈЕНА УХА

написао др. В. Кецолино, превео Ј. Кујачић

Б. с. и.

(Н а с т а в а к.)

III.

Хигијена одраслог човјека.

Између свију чулни органа ухо је најсамосталније и најизолираније. Ни вид, ни друго које чуло не може предати утисак, који ухо може примити. Тоновни само достижу до нашег уха и не подлеже никаквим измјенама. Друга чула, н. пр. вид не може имати никаква удјела у пословима, које слух извршује.

Разум има исте границе, које и ријеч, тако нас учи упорна историја разних литература. Дакле способност разумјевања у глухијех налази се још у ужим границама, а у глухо-нијемијех — у оквиру вјештачке ријечи. Потпуно право говори Лесат, да је глухо-њемоћа равноправна прије временској смрти, јер слух има тако важно значење у развићу ума. Без ријечи је и мисао нијема, она остаје простим звуком, јер ријеч служи као излазна врата слушних осјећаја.

„Душа је у нијемијех,“ вели Vonnafont, „обузета вјечним сном.“ Слијеп је туђ физичној, а глув врховној природи; глухом је лакше него слијепом одољети разним материјалнима сметњама, које га на путу среташу, те се због тога онај (глухи) лакше бата у коштак с разним природним тешкоћама; један расијец Гордијев узо, други побјеђује свинкса, одгоненув загонетку. Историја показује, да су слијепи интелигентнији од глухијех. Међу посљедњијем познат је у историји само један човјек, Berthier¹⁾, који је заиста учинио себе веома знаменитим својим литературним радом, док међу тијем је слијепијем било много људи знаменитијех у науци и вјештинама. Не говори се бадава: „марљив, пажљив, расудљив и дубокоуман као слијепец.“

Глувоћа је једна из недостатака, који чине човјека мизантропом. Некако и нехотице се глув човјек удаљава од друштва. Човјек, у кога је

1) Jean Ferdinand Berthier био је професором у Institutione royale у Паризу. Њему је наредио историјски француски институт, да напише дјело о васпитању глухо-нијемијех за сва времена у цијелом свијету. По овој, заиста знаменитој работи, види се, да су се тек у нашој епоси почели бринути о васпитању ових несрећника, које су стари Швартанци осуђивали на смрт, као ироде, који нијесу ни од какве користи за републику.

слух здрав, никад весо те је сам, слијеп налази себе утјеху у крилу мајке природе — у треперењу и шуморењу шумског лишћа, у пјевању птица и разних инсеката. Слијепи се радује, кад му ко дође и с њим се разговара, јер разговор и спћење с другијем приморава га, те за неко вријеме заборава о својој несрећи; напротив, обрнемо ли се глувоме само једном ријечи, то, разумије се, њему бива врло непријатно, јер јасно види своју тешку ману и велики недостатак. Не изгледа без узрока глуво мрачнији смушенији и у опће некако тужнији од слијепога. Слијеп је лишен свјетлости, док је међутијем глуви без осјећаја „социјалног живота;“ у слијепца је осјечена (ампутирана) десна рука, а у глувога је исчупан један дио срца. Глуви је, може се слободно рећи, хиљаду пута несрећнији од слијепога (Mantegazza). На завршетку нека ми је дозвољено рећи ријечима Troeltsch'a: глувоћа веома рђаво упливише на цио човјечији живот, на његов рад како физични, тако и душевни (умни.³)

Ћо у опће слабо чује, лако може неправилно појмити другога и због тога често упасти у непријатан положај. Неправилни дакле слух изазива врло често веома непријатне сцене.

Спољашње уво (ушна шкољка, спољашњи слушни пролаз, бубна опна) налази се вазда у дотицају са спољашњим свијетом, због тога веома лако на њега утјечу шкодљиви утисци од разних температура³). Превелика топлота шкоди органу слуха изазивајући у њему хиперимију. Али куд и камо је шкодљивије од саме спољашње топлоте подизање и нагла промјена температуре самога тијела, јер по врло непријатно утјече на сам слушни нерв. Сваки је лекар, без сумње, видео доста дјеце, која су оглунула постије таквих болести, као скарлатина, оспа и др. усљед повријеђења слушног нерва. Он може, благодарем његовом фином строју, претрпјети знатну измјену, једино усљед подизања температуре.

Студен, особито влага, која веома прија разним инфекционим болестима, такођер је један од главних узрока ушних болестима. Зими мрзну уши понајчешће у лица, која се по својој дужности налазе вазда на отво-

2) Beethoven, тај превелики музикални геније и пјесник, испитао је све муке те душевне смрти; из многијех од његових бољијех радова разлијечу се горки, но божанствени јауци од тешког страдања. Како прича Tetis, та га је мука први пут снашла 1796 год.; али се он упорно без икаква лијечења одупро њој; она се међу тијем све већа и већа увеличавала, док најпослије није сасвијем лишила великог вјештака наслађивања у музици. Из његовог завјештаја, написаног 1802 год., види се у какво је он пао очајање, кад је видео да му слух све више и више слаби, како је избјегавао друштва јер му је претешко било показивати своју глувоћу; он је покушавао сам себе убити, само да се избави од те неописане муке. Он је сматрао глувоћу правом смрти за музичара; најгоре му је било онда, кад би видео, да је његова глувоћа и другог кога поразила. Кад је Beethoven једном дирижирао у Бечу пред многобројним слушаоцима своју пету симфонију, била му је превелика овација, али је он остао према томе са свијем ладнокрван. Том му приликом један из глумаца да знак да се обрне публици. Тек тада су му слушаоци примјетили да је глув. Beethoven се окрене и стане горко плакати.

3) Javenter приписује форме ушне шкољке физиогномски значај. Dr. Amidé Joux иде још даље. Он тврди, да се могу претсказати разна интелектуална својства и карактер дотичног субјекта само по ушној шкољци. Њезна, правилно развијена, извјесне величине ушна шкољка, која се налази на извјесном мјесту главе, не може бити у обичног смртног човјека. Али не говори баш најљепше о ономе, у кога су уши превелике, у кога чест црвене, у кога су неправално развијене и уз главу прирасле. Осим тога Joux тврди, да се облици уши предаје од оца сину, да се на тај начин може одредити право поријекло дјетета. Другим ријечима може се по др. Joux'у рећи: Покажи ми своје уво, па ћу ти казати, ко си, од куда си и куд идеш. Што се мене тиче, морам својим читаоцима рећи, да помање вјерују у така мишљења.

реном пољу (кочијаши, разни радници, вратари и др.). На сјеверу (у Русији и Сибирији) врло се често догађа, да од мрза отпадају ушне шкољке.

У спољашњем је слушном пролазу температура обично од 36° — $36,5^{\circ}$. Свако њено (температурно) понижење може изазвати запаљење бубне опне. Било је прилика, и ако врло ријетко, да се могао срести тако звани Myrigitis, који се појавио усљед проласка ладног ваздуха у уво. За одбрану таквих изненадних случајева природа је наоружала спољашњи слушни пролаз малим длачицама, које у неколико филтрују (циједе) ваздух; мало га просуше и на тај начин подржавају у уву топлоту. Осим тога кривина слушног пролаза смета ваздуху, да слободно улази у уво; поред тога се сваки од нас стара, да заклони уво од превелике ладноће вратником, марамом или чим другим. У тој намјери једва се може препоручити, да се меће у уши памук (вата). Он се (памук) може препоручити једино тијем у којих страда средње уво, ако је уз то још проваљана бубна опна.⁴⁾

Своје уво можемо како тако заклонити од студени, али нос, којим дишемо, никако. Често се дешава, да у лица, која се лако разболе од носног катара, прелази катарно запаљење последице назебли и на носно-ждрлну шупљину, отуда на Евстахијеву трубу, а по томе се већ почиње појављивати катар у средњем уву. Овдје, да како, нема говорити о даљем току и терапији тих болести. Нека ми је дозвољено овдје само то, да препоручим да се никако олако не узима кијавица, као што се то обично ради. У опће треба да се већа пажња обраћа и брига води о здрављу наших чулних органа, који су толико важни за наше тјелесно и душевно благостање!

Ја ћу још у неколико ријечи показати, какву штету наноси уву притисак спољашњег ваздуха.

При нормалним условима притисак ваздуха у средњем уву раван је спољашњем притиску у спољашњем слушном пролазу. Свака измјена његова (притискова) на том или другом мјесту изазива аномално напрезање бубне опне и може, шта више, учинити, да она (бубна опна) прсне, особито ако је измјена у притиску ваздуха настала изненадно. Ово се најчешће догађа у ваздухопловаца; у лица, која се пењу на врло висока брда, често се дешава, да удари крв из уши. Ово треба овако објаснити: притисак ваздуха у спољашњем ушном пролазу постане мањи а у средњем виши, — што и чини, да бубна опна прсне. На исти начин често се догађа, да бубна опна прсне у ронаца, само овдје бива обратно: овдје је спољашњи виши од унутрашњег.⁵⁾

4) Онијем, који, по својим дужностима, непрестано под утисцима разних шума (као минџије, тоџије и др.), ја препоручујем, да носе у уво памук. У свим осталим случајевима то треба радити по љекарским прописима, јер је сама природа доста сачувала наше уво. „С памуком у ушима изгледао би сам Белведерски Аполон, као какав „инвалид или своски апотекар,“ вели Mantegazza. Осим тога може се препоручити сасвијем сигурно лицима, која су изложена непрестано студени или великим шумовима, да носе наушнике од танке, као само тјело обојене, материје.

5) Из реченог излази, да је средње уво особито подвргнуто утисцима, који долазе усљед промјене ваздушног притиска; то је, шта више, главни узрок растројства средњег ува. Ако је разлика у ваздушном притиску у средњем уву врло велика, може наступити растројство и у лабиринту па чак и у нервном средишту. Оваки се болови често среташу у радника, који се налазе увјек пов утисцима то увећавања, то умањавања ваздушног притиска. Особито се јасно истичу та растројства при изненадном понижењу ваздушног притиска; често усљед тога наступа смрт. Кад се увећа ваздушни притисак, руши се свеза слушних кошчица и потврђује се fenestra ovalis и лабиринт; а ако се понизи притисак, повређује се већином само лабиринт, па се онда одатле шире даље растројства (хеморабија у лабиринту).

За хигијену ува особито је важно избегавање купања, особито морских, која обично изазивају разне болове у ма ком дијелу слушног органа. У потпуно здравих људи (са здравим ушима) морска купања могу лако изазвати болове спољашњег слушног пролаза, бубне опне, Евстахијеве трубе и т. д., ако је уво већ болесно, то купање може једино болове увећати.

Примијетило се да при гнојном запаљењу ува купање поопштрава процес запаљења и усиљава течење гноја. Често се гнојење распростире и на лабиринт. При еклеретичном *otitis media* појављује се у ушима веома јаки шум, а каткад тако мучи пацијента, да јадник у очајању свршује самоубиством, што су већ примијетили неки ушни љекари. Највише штете приносе морска купања, ако се налазе болови у костима. Каризни и некротични процес пролази врло дубоко и распростире се у наоколо; из гранулација постају полиповидни израстци и прави полипи. На основу свега тога могу се извести сљедећа правила, до којих се дошло дуго трудном практиком:

1.) Између свију органа уво не добија баш никакве користи од купања, особито морских, него се, готово, прије од њих разболијевају.

2.) Сви болесници, што страдају од болова у ушима, узалуду траже помоћи у морским купањима; њихови су јади овдје погоршавају, а прошли опет поново јављају.

3.) Морска вода изазива већином ове болести: *otitis externa circumscripta*, *furunculosis*, *myringitis*, *otitis media secundaria post myringitidem*.

4.) Према томе никако не треба препоручивати морска купања при ушним болестима, особито при хроничном њиховом облику, што још и данас раде неки стари љекари на велику штету својих пацијената.

5.) Кога, ма и мало, уши боде, не треба да рони кад се купа, ако није добро најприје затискао уши памуком или још боље воском. Купајући дјецу треба особито пазити, да не би вода ушла у нос или носно-ждрлну шупљину. Ствар је у томе, што се при гутању отварају уста Евстахијеве трубе; тада може вода ући туда и изазвати *Salpingitis* и веома гнојљиви *otitis media*.

6.) Ако је вода већ ушла у слушни пролаз, то треба, утиснути на $1\frac{1}{2}$ —2 цтм. дубоко танку шпичу, омотану памуком, — тако се може удаљити вода, а ако што остане воде, то се то може удаљити борном кисељином. Ето тако се може стати на пут запаљењу.

7.) Ако је вода ушла у Евстахијеву трубу, то одма треба примијенити способ *Tounbl'a*, ако се само пацијент пријавио љекару одма, чим је вода ушла. Тијем начином може се ослободити бубна шупљина од воде. Тај способ ја називам експираторним за разлику од другога, који служи за напуњање ваздухом средњега уха — овај сам (способ) ја назвао инспираторним; један је од њих природни, други вјештачки. Први се употребљава обично при кашљу, кијању и гутању, други — способ *Valsalvijeв*, који је примјењив само у зрелом узрасту — и способ *Politzer'a* су веома рационални. Овај је посљедни особито угодан у томе случају, ако је вода била у уху неко вријеме и запаљење се већ почело. Али, ако је већ настала *myringitis acuta* не треба се служити способом *Politzer'a*, јер он изазива силни бол а уједно перфорацију бубне опне. Може се препоручити борна киселина, ако је перфорација замашна и налази се у нижем сегменту; ако се перфорација налази у горњем сегменту и није велика, то треба

сипати капљама борну киселину, растворену у спирту. Овијем се болови пацијенту доста слабе и умањује се процес запаљења.

8.) Тијем средствима може се излијечити *otitis externa*, *furunculosis*, *myringitis traumatica* и *caustica*.

9.) Најпослије, назначујући пацијенту купање, треба га најприје добро испитати, да ли је боловао кад прије, или да не болује почем сад ушима. Особиту пажњу треба обраћати, у таком случају, на то, да ли страда болесник од шумова у ушима, особито од таквих, који су слични металном звуку или пјевању разне врсте; јер такви шумови бивају обично тада, када страда лабиринт, и послије купања постају куд и камо јачи, што веома мучи болесника.

Што се тиче минералних купања, особито врућих, каквих се налази н. пр. у Италији у *Casamicciola* и *Vagnoli*, она су, разумије се, веома корисна за кожу и против кожних болести, за мишиће и зглобове, али никако нијесу корисна против ушних болести. И она изазивају хиперемију у средњем уху (*sacum tympani*) и усиљавају шумове у ушима.

Најпослије морам казати још и то, да ладна вода, кад доспије у слушни пролаз дјетету, што се особито често догађа при купању због непажње, чини велику штету. Ја сам говорио толико о купању једино због тога, да покажем, како се неосновано, готово свуда, мисли, да може, бајаги особито мореко купање, ојачати орган нашег слуха. У морским купатилима ријетко ћеш гдје срести ушних болесника, који се надају оздравити. Многи препоручују хидротерапију, особито тијем болесницима који страдају од силних шумова у ушима, а то баш нимало није рационално.

Управо тако не дају никакве користи морска купања при *rhinitis*, *pharyngitis chronica*. Обично послије таког лијечења појављује се хипертрофија и хиперплазија запаљене слузнице. Она најпослије и дегенерација њена. Куд и камо већу корист можемо очекивати од ватре (галванокаустике) Елем, треба једном већ напустити ту застаралу медицинску точку гледишта, по којој се може човјек користити стереотипним прописима и препоручивати познате „панације“ за лијечење свију болести. Ни ушне болести не могу се, као што треба лијечити, ако се добро не испита дотични орган, у ком се болест појавила. На тај се једино начин може болесноме помоћи а науци учинити по вољи.

Ухо припада броју тијех органа, којим се при разном занимању сувише много човјек користи, и који се баш због тога подвргавају врло тешким уморима. Како се оно (ухо) налази у врло тијесној свези с мозгом, то се сваки умор мисленог органа, који се (умор) изазива превеликим умственијем радом, њему предаје. Ето због чега се међу ђацима срастају врло често глухи.

Работници, који морају непрестано у прабини бити (млинари радници у угљекопима и др.) морају особито чисто уши држати, ако хоће, да сачувају свој слух од врло озбиљног растројства, која се почињу врло незнатним појавама. Прашина се мијеша са сумпором, и ствара тијем начином у умном пролазу чеп, који веома раздражује кожу самога пролаза а уз то још и бубну опну. На тај начин развија се *dermatitis* и *myringitis*, па чак настаје перфорација *membranae tympani* и гнојливи *olitis media*. Иста прашина може изазвати, механички или химијски раздражујући, катар носа и носно-ждрелне шупљине, а одавде запаљење прелази и на бубну шупљину. Тако исто и друге професије могу штетно утјецати на унутарње уво, тако на пр. образовање оловних соли. Тим се изазива тако звана

„Сатурнинова глувоћа,“ о којој је Reymond написао цијелу радњу под натписом: „Thèse sur les hemianesthesies saturnines.“ (1876. год.) Исто тако калајдије, машинисте, минуџије, топчије и у опће сви, који морају радити уз пратњу велике зевке пуцња и треске, често болују веома тешким умним болестима. Оваке радње раздражују слушни нерв у унутрашњем лабиринту, ампулама и вестибули. Осим тога то раздражују, и то веома, мембрану basilaris, као год што раздражује превалика свјетлост крај оптичног нерва (nervus opticus) на ретини (мрежњачи.) Нерв, који се непрестано раздражује јаким слушним утисцима, може се најпослије парализовати. У топчија и неких занатлија, који раде на извјесним машинама, може прснути бубна опна и настати изненада паралич слушног нерва усљед силног удара (потреса, пуцња и др.) и великог због тога ваздушног притиска. То је потпуно доста, да се слобдно може назвати шарлатаном онај, који труби цијелом свијету, како он, бајаги, силним викањем може у току мјесеци, или најдаље, у току једне године пробудити слушни нерв у глувијех па чак, шта више, у глувонијемјех, да овај (нерв) прими опет своје нормално стање и да на ново може извршавати своју, одређену му функцију. Сигурно је тај фалиша чуо, како је некакав Leopold Degander предложио, да побуди слушни нерв у глухијех, приморавајући их често слушати бубњање, и то у такој сали, гдје би се звучни таласи могли правилно одбијати.

(Н а с т а в и њ е с е.)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Ратовање и његов значај по опште човјечански прогрес и цивилизацију.

Написао професор Јован Николић.

(Н а с т а в а к.)

„Јунаштво је цар зла свакојега,
„А и пиће најслађе душевно,
„Којијем се цијане покољења!...“

П. П. П. Њ.

Барутно оружје и нова војничка организација осилише и утврдише монархије у Јевропи и оне почеше, да се једна са другом надмећу у државној сили и величини, у унутрашњем државном и војничком уређењу; а понајвише, по француском угледу, у блијеску и величини својијех дворова. Да би јевропски господари дошли до сјаја и величине својијех дворова, требала им је наука, вјештина и умјетност, зато они отворише ученоме свијету своје дворове, који међу зидовима владалачкијех палата нађе темељити и сигурни терен, потпору и награду за културни рад и његов развитак и напредак. Из владалачкијех палата наука, вјештина и умјетности изађоше и по државама, те се по престоницама јевропскијех господара подиглоше универзитети, из којијех изађоше гласовити капацитети, а ови течајем времена основаше учена друштва — Академије, које обухватаху све гране људскога знања, вјештине и умјетности. Та друштва, те Академије, ти скупови умнијех великана јако покренуше унапријед општечовјечански прогрес и цивилизацију; али у исто вријеме у велико посијаше слободоумне мисли у Јевропи, које ни уколико не иђаху у прилог монархији и монархијском систему, него поиздалеко мирисаху на преврате и револуције. Дворови јевропскијех господара, међу којијема на првом мјесту бијаше француски, у сили своје неограничене власти, величине и блијеска, почеше као неосјетно, да падају у бездну раскоши, трулежи и деморализације, што се никако немогаше уклонити испред бистријех и остријех погледа умнијех великана XVI, XVII и XVIII вијека. — Дјела францускијех енциклопедиста: Волтера, Русо-а, Монтескија, филозофа Декарта, Паскаља и др., инглешкијех и њемачкијех: Лока, Бекона, Лејбница, Канта и др., задахнуше западно-јевропски свијет слободоумнијем идејама, из којијех поникоше прве клице Револуције на западу, а после њих и Наполеонски ратови, који мало што цијели свијет не метнуше под моћни скиптар Корзиканскога Подпоручика!

Као што је познато, колико су год који ратови у Историји Човјечанства више захваћали простора и времена и имали више крвопролића, толико су за собом вукли више и јаче посљедице. Посљедице Наполеон-

скијех ратова у опште су познате, само непотпуни успјех и неостварење ратнога и космополитичнога плана Великога Војводе доводе неке историје, те различито оцјењују Наполеонске ратове и њихове посљедице. Једни веле, већином Наполеонисти, да је неуспјех Наполеонскијех ратова и пораз Наполеона на Москву бацио човјечанство неколико хиљада година назад у културном и цивилизаторском погледу.

„Када је Наполион I у јулију мјесецу 1812 године пријешао, вели један француски историк, ријеку Њеман и ступио на руско земљиште, он сазове војени савјет и из свога џепа извади једно парче артије. На овоме парчету бијаше насликана једна медаља и с једне стране на тој медаљи бијаше слика божија у небеском простору, обкољена сунцем, мјесецем и другијем небеснијем тјелима, а испод слике бијаше написано: „Боже! небо је твоје!“ — На другој страни медаље стајаше слика Наполеона I-ог, који у десној руци држаше мач богиње Белоне, а у лијевој руци држаше глобус, прислоњен при прсима од лијеве стране, а испод слике Наполеонове писаше: „Земља је моја!“ — Наполеон, држећи у рукама ово парче артије, обрати се својијем маршалима и генералима па рече: „Када узмемо Москву и посвојимо Руску царевину, уништићу све ордене и одличија свију држава и дворова на свијету, па ћу наредити да се слије од злата оваква медаља, и с њом ћу одликовати моје маршале, генерале и друге људе, који буду мени заслужили и у мојој космополитичкој идеји помагали!“ — Да Наполеон I ўзе Москву и покори Русију, оћаше цијели свијет бити његов, говори даље поменути историк. Своју престоницу оћаше пренијети на Босфору и одатле мишљаше развити своју цивилизаторску мисију, не само по Европи, него и по цијеломе свијету! Е, па каква би данас била физиономија свијета? — Колијевка човјечанства — Исток, његова многољудна села и градови и његове плодне просторије биле би попут Француске. Градови средње Азије и Африке цвјетали би индустријом, плодне просторије по обалама ријека: Тигра, Еуфрата, Пенџаба, Црвене ријеке Нила, Конга и др. биле би као и обале Сене, Роне и др.; а из химилајскијех, мјесечевијех, абисинскијек и др. гора вадиле би се руде сребра, злата и другијех метала као из пиренејскијех гора! — У кратко свијет би имао физиономију данашње Француске!“⁹⁾

Шта би било са свијетом, да је велики Војвода потпуно свој план извршио не знамо? Али, поред свега можда прећераногa патриотизма францускога научењака, када би мислиоц научно узео и критично проучио ратове и ратне планове великијех војвода: Александра Македонског, Јулија Цезара, Октавијана и др., који су заједно са ратовањем и цивилизацију и културу по покоренијем земљама ширили, онда не бисмо могли тврдити, да је патриотична оцјена францускога историчара о Наполеону, његовом космополитичном ратном и цивилизаторском плану, лишена научнога основа, тијем пак више, што нам сва ратна историја казује, да сваки цивилизаторски рат у колико је био успјешнији; у толико је био по човјечанство кориснији, а ратови Наполеонови, као што је познато, имали су особито у Африци и Азији доста цивилизаторскијех тежња; али их је неуспјех постигао у највишем јеку, те зато Наполеоново ратовање према географском простору куда се је водило, према времену колико се водило и према количиги људскога крвопролића није оставило за собом толико

9) Albert Vandal. Napoleon et Alexandre I. Alliance Russe sous premier Empir I. III, page 130—132 Paris 1869.

културнијех и цивилизаторскијех посљедица колико се могло очекивати и колико их је Велики војвода у своје плану био забиљежио.

Шта је Велики Војвода у своје космополитично-ратном плану био забиљежио и да ли је у своје великоме предузећу имао више у виду своју амбициозну или општекултурну и цивилизаторску мисију, о томе не знамо, него једино знамо и можемо рећи, да нема можда војника на свијету, који паше сабљу и командује с војском од 100 до милијона људи, који носи знак официрскога чина од официјерске кокарде до царске круне, и, који поље има у себи јуначкога и војничкога поноса, који са великијем задовољством неће прочитати успјешни дио Наполеонове историје и са њоме се бар у неколико одушевити и за своје се јуначке цијељи и смјерове користити; а напротив, нема тога кога неће историја Наполеоновога пада и неуспјеха до дна душе паразити!... А судбина и посљедњи дани живота Великога Генија и Јунака? — „Да, витеза сустопице трагически конач прати!“ — Тај „трагически конач“, та горка судбина и ти посљедњи дани Великога Генија и Јунака, не само да поражавају читаоце посљедњијех страница његове историје, него бацају још стид и срамоту на тадашњу цивилизацију и дипломатију Јевропе, а особито на хуманитарну и либералну политику Кабинета Светога Цемса, што „окова лафа у Књу-сама!“ — О томе лорд Бајрон на гробу Наполеоновом вели: „Пролазећи поред гроба Великога Генија, бацам на њ ову киту цвијећа, да с њом! покријем срамоту мога народа!...“ — ¹⁰⁾ Цар јунака вели: „Грми небо! Грми анатемо!“ — А овђен и овом приликом може се рећи: Грми правдо Грми историјо! — јер круноносцима, власницима и побједитељима на Ватерло, не служи толико судбина и посљедњи дани Великога Наполеона на част, колико као лекција у будућа времена онијема, којијема буде у рукама живот и судбина падшијех Генија и Јунака!...

„Историја је апелациона жалба вели конт Сегјур — на савршене погрешке, која се даје у суд потомства!“

10) A. Vandal. III. page 200.

(Н а с т а в и њ е с е.)

К Њ И Ж Е В Н О С Т

„Дело“, лист за науку, књижевност и друштвени живот, свеска за Јули.

И ова књига нашега одличног књижевног журнала обилна је садржином и ако нас та садржина не може потпуно задовољити, барем не у оноликој мјери, како смо се ево већ три године научили од „Дела“.

Посље слабачке пјесмице, на другом мјесту „Дело“ доноси „Неимари“, роман из српске прошлости од К. П. бившег учитеља. И наслов и смјер замишљенога романа изабрани су срећно, материјал је богат, радња је, тако да се изразим, на дохвату од почетка до свршетка, само треба бити момак и извести ту часну, али, вјерујте ми, трудну задаћу до краја. Писац је очевидно почетник у послу ове врсте. Његов начин излагања је укочен, блиста шаренилом фразе и нервозности, а то је мана, и још каква мана при оваком послу! Већ сам почетак романа не почиње наративним (приповједачким) начином, а то је Србину који пише, греота, јер се барем томе имао окле и могао научити. Саразмјер међу описивањем природе и појединих лица није одржан, нити је природан. Неприродност јако бије у очи у свијем одјелцима романа. Изгледа ми, да је почетак овога састава прије какав подлистак, фељетон у жанеру г. Сандића, него роман. Фразе и цитати кипте у сваком реду, у сваком ставу, да се од њих једва може видјети прави смјер, тако, да ће вас потсјетити на оно Змајево:

„Пуно речи и пуно цитата,
Од довратка не види се врата!“

Ишчекаћемо крај, да опширно проговоримо о „Неимарима“, а за сада напомињем, да је писцу одјељак „Манастир Благовјештење“ добар и да га замолимо, нека уложи више воље и труда, да ову дивну и у сваком погледу благодарну тему обради како треба, да му српска књига буде захвална. Јазук би било, да „Неимари“ прођу као што пролази већина „оригиналних“ романа у подлисцима биоградских дневних листића.

Иста свеска „Дела“ доноси — *post tot discrimina rerum* — свршетак приповијетке С. Матавуља: „Букан Скакавац“. Сад, пошто је приповијетка довршена, ми се управо чудимо, зашто је писана? и зашто штампана у нашем првом *Revue*.

Блиједи и махом неотесани контури фигура, слабачка приповиједачка работа, са још слабијем циљом и тенденцијом — то је, по моме најбољем убјеђењу, карактеристика „Букана Скакавца“. У њему нећеш наћи писца: „Учинио као Страхињић“, са оном простом, али једром свежином у начину излагања, са оном природном лакошћу досљедношћу. „Букан је рођени брат „Дигова посла“, „Са свијем почастима“ и др. које је исти писац нагомилао на „трпељиву“ хартију, онако тек — жив нам био Тодор, да се чини говор! Српска је критика примила г. Матавуља, не лијепо, него прелијепо, не

дајући му право, да се мази и да своје читаче рани „Скакавцима“. У овој кривици пола је гријеха уредништва „Дела“, од кога се надамо, да ће у будуће боље припазити на своје сараднике, макар и патентиране.

Још нам више мора бити жао на „Дело“, што је и оно, бар у овој свесци, признало оно старо начело: „poetae multa licent“. Свједоком су томе наштампане пјесме у овој свесци.

Зато се, с друге стране, морамо захвалити „Делу“ на чланку „Поглед на рашко-призренску и скендеријску епархију“. Писац тога ваљаног чланка ограничио се на „дјелаће“ бившег митрополита Мелентија у помештој епархији. Ко прочита овај чланак, биће му јасно, зашто је питање о народности призренског митрополита било прије године дана тако важно по тамошњи српски народ, јасно је, што је народ пријетио прелазом у шизму ако и на даље на столици првосвјештеника у Старој Србији остане Грк.

И није чуда, кад је било прилика, да су сами мусулмани заштићавали српску цркву од зулума грчких владика. Те владике биле су, како вели писац махом: „развратници, блудници, пијанице, незналице, тирани“. Новац им је био највиши идеал у раду, за новац се куповало све и опраштало све. Разумије се, да је ту страдао престиж српске цркве и српског свјештенства, које се намјерно бирало из најнедостojних, само кад има „аспру, да гу плати“. Карактеристика личности бившег митрополита је вјерна и прецизна, што ће признати сваки, ко је имао прилике да слуша о том јадном јерарху српске цркве. Није г. писац напоменуо за њега, да се на умрлом часу Мелетије сјетио и цамија и турских мејтепа и Чивута, и завјештао им по нешто, само није српској цркви и српском народу, којему је 42 године узимао и прво испод ноқта. Краснорјечив примјер, кога је слава „Велика Црква“ да јој чува православље у Старој Србији! Тема је ова опширна и пространа, те српски патриотизам захтјева од г. Б. да ту тему разради, а по овоме, што је до сад написао, види се, да је за то позван и компетентан. Као допуна овоме чланку је наставак писама из Турске од Гелиб-ефендије.

„Српски Архив“ за цјелокупно љекарство, под новим уредништвом г. Дра Јована Данића, наставља своју работу и ако, мора се признати, нешто тромије. Зар се већ тако брзо досадило радити српским љекарима? Ево је већ половина Августа и пред нама је тек свеска за Мај*) и то са садржином мршавијом, него до сада што је била. Занимљив је чланак о Ценеру и његовом начину привијања краљских богиња од дра В. Ж. Борђевића, и у прегледу литературе: О морталитету (умирању) код љекара. Процент умирања љекара је заиста огроман. Картрајт је из 450 смртних случајева код љекара извео општи проценат — 25, 53! Такога процента нема ни у једној професији, ни код једнога из друштвених слојева. Картрајт објашњује тај велики проценат тиме, што љекари воде живот неуредан, не једу на вријеме, неспавају колико треба, често пута морају радити и кад су болесни и т. д. То је Картрајт посматрао у Њу-Јорку и Брук-лину, а шта би рекао, да завири нешто по нашим крајевима! Та цео свијет има дане одмора — љекари не. Свако „надлештво“ има своје прописане, канцеларијске часове — љекару су они вазда без прекида и на Ускре у јутру.

*) У прошлом броју „Луче“ у књиж. прегледу погрешно је стављено за Мај, мјесто за Април.

Па одношај „власт имајућих“ прам љекара — то је нешто, што заслужује особите пажње, каткад Бог и душа заслужује и пера једнога Гогоља. Људи су изнашли лијепу изреку, да њоме карактеришу факт, да људски дух не може схватити све, појмити све, људи веле: *ergare humanum est*, човјек је да гријеши. А код љекара то не иде; свака његова је погрешка *crimen*, злочин! „Српски Архив“ учинио би услугу својим колегама кад би расвијетлио овај мађијски одношај, као што је био почео у једној од пређашњих свезака, ако се не варам, из пера дра Лазаревића.

Па даље: публика са милином недотупавних претензија, па климатичне незгоде, па путови, па — а ко би све избројио многобројне узроке, којима се објашњује 25, 23 смртности код једног од радљивих наших еснафа, који није, мислимо, ни Српству на одмет!

„Архиву“ је у додатку „народно здравље“ са здравом и лијеном поуком. Заслужује пажње превод познатог антрополога Мантегаце „Нервозан век“. Написан је лако, разумљиво. Читајући тај чланак, искресавају вам пред очи живи примјери које сте гледали па вам служе као вјерни ликови у опису овоме чланку. Препоручујем читаоцима, нарочито родитељима, чланак: „Крепка храна за дјецу и слабуђаве“.

На крају има лист ситнијих биљежака већином не нових, неких, које су и у неспецијалним листовима биљежене прије читаве године, као што је закључак прашког варошког преставништва о љубљењу рука у школама и т. д.

Стигле су још неколике књижице — зелени, почетнички радови у стиху и прози.

„Пасији дани“ су једно утицисали на српску књижевност у опште, белетристичку наполе. Са септембарском заладином, дај да се надам, да ћу и ја читаоцима „Луче“ имати да прикажем који вљанији став из српске књижевности и да изађем пред њих мало веселија лица, него што сам морао овога пута.

Н. Гр.

Р А З Н Е Б И Љ Е Ш К Е

Први сазив стојеће војске. Данас, 3 августа, млади војници са својим официрима и својом музиком дошли су пред манастир, да у почетку свога рада приме црквени благослов.

За њима је дошао Његово Височанство Господар са Његовом Свјетлости Књажевићем Мирком и пратњом, и одма је Високопреосвештени Митрополит г. Митрофан, ту на отвореном пољу, отпочео водоосвећење, па је све редове војске благословио освећеном водом.

Иза овог црквеног обреда, Његово Височанство Господар, громкијем гласом, дао је правац и улио дух у ову нашу нову установу следећим ријечима:

Ђецо моја! Наше отачаство, мила моја Црна Гора, опремила вас је Мени, да вас мало приучим у оној урођеној врлини, која је већ подигла до највећег врхунца гласа нашу војничку способност. Ја нијесам овдје сазвао синове Црне Горе да од њих створим проста покретала, него да остану људи од срца и сопственог значаја, и да се само усаврше у они рад, који су њихови очеви од свега више љубили.

Господо официри! Ви сте на Моје велико задовољство учили војничку науку у иностранству, и ви сте сигурно проникнути, да свака земља има своје особине, свог народног генија. Ја вам дакле наређујем, да ову овдје сакупљену браћу вашу, и ону, која ће ову измијенити, поучавате у духу црногорском на све оне допуне вјештине, реда и знања, које нова школа изискује; а оставите Ми Мога Црногорца у оном своме духу урођеноме, који је нераздјелим од овог горског значаја, јер би га све друго побркало и посмело у оном позиву, за који је Богом и Србством мој драги горштак намијењен.

Ђецо моја! ви ћете у вашим старјешинама наћи праву браћу и ревносне учитеље, а сви заједно у Мога Сина Престолонаследника Данила, коме сте сви вреници, имаћете друга у оружју и Главног Заповједника, који ће се брацки за вас бринути, као за најдражи аманет Мој и свега отачаства.

Да живи Црна Гора!

Да живи Престолонаследник Данило!

Да живи нова редовна војска!

Војска и сви присутни одазваше се овијем значајнијем очинскијем ријечима Његовог Височанства најодушевљенијем клицањем: Живио Господар!

Народно позориште већ је довршено. Ложа има 20. У партеру су десет редова сједишта. По величини је довољно, а по љепоти не уступа ниједном од омањих позоришта. Чујемо да је госп. професор Поповић одпутовао прије неки дан да доведе неколико вриједних чланова са стране, те тако ћемо имати нашу сталну позоришну дружину.

Владика Раде о Југословенству. „Дубровник“ доноси занимљиво писмо црногорског владике и пјесника „Горског Вијенца“, Петра Петровића Његоша („Владике Рада“) упућено са Цетиња 1849. католику грофу Меду Пуцићу у Дубровнику, Писмо гласи:

„Почитајемо грофе Пуцићу! Хвала ти на братској успомени, на крајном дару којим си ме обдарио; та, ово нијесу Телијанке (Наслов Пуцићевих пјесама) но китне и гиздаве Српкиње које ће сваком родољубу душу ограшати (обрадовати). Што је Твој умотвор, он блиста у сваком храму наших муза чистим вјероисповједањем народним. Дубровник је јединствена дика књижевности наше, а Ти си дика његова. Еј, кукавни Срби, свачија их сабља сијече, з истријebити их не могу: никакви их тирански ланци не могоше одржати да робују, а глупи их мисијонери са својим лажмама окужише и утријеше: разлучити Србе пукe и невинe, сваки на своју страну; отуђише брата од брата, крваву сабљу међу Србима извадише и одтискоше ријеке братске крви, те провреше. Бог знаде хоће ли се Срби када од оне страшне ране излијечити. Драги грофе; Данас су настала времена од пословања за оне којима ништа своје није урађено; ја сам се у почетку нешто надао, него данас видим да је за сад Југословенство идеална ријеч која само празнијем гласом лијепо звечи. Што је Бановина и Војводство, то су мртве историјске ријечи — друго ништа. Југословени силе своје не познају, па и заслуге своје не виде. С тога они себе и предају слијепо у безусловно ропство туђину: ово је вјечна мука за оне који су њихови и за оне душе које ово осјећају — него све једно бива кад наша браћа не умију разумјети што је дична слобода“.

Владика Раде и гроф Ђуро Војновић у Новоме. „Бр. Коло“ донаси ову биљешку: Док се учио књизи владика Раде (Петар II. Петровић Његош, пјесник „Горског Вијенца,“) на Топлбј, крај Херцегновога, код игумана Јосифа Троповића (1823.), полазио је ту онда у својој Боци оглашену школу и гроф Јово Војновић, отац Коста и скоро преминулог Ђура. Перо Достинић, такођер ђак и садруг њихов у истој, који овај случај као очевитац прича, шћаше, по наредби свога ујака игумана Јосифа сваки еан отићи с Топле у Херцег-Нови, да прихвати и доведе у школу младога грофа Јована. И свако скоро јутро, кад би ушао у кућу Војновића, затекао би га, гдје руча каше од кукурузна брашна с млијеком. Једно јутро, у друштву с Достинићем, отиђе по Јова и Раде Томов Петровић, који га затеку при обичној ужини. Грофица Касандра, мати Јовова, почасти то јутро и Достинића и Рада кашом и млијеком. Док сва тројица ужинаху, уђе к њима у собу Касандрин муж гроф Ђуро, руски војековођа и год. 1806. друг црногорскога владике Петра I у срби против Французима, и запита Достинића, који му је оно Црногорац? „Син Томов, а синовац владике Петра,“ — одговори Достинић. На то гроф Ђуро брже боље раствори у сву ширину собу од примања, дохвати Рада за руку, уведе га у ту собу и посади на најодличније мјесто. Кад то видје грофица Касандра, кретећи се у чуду, зашита свог мужа: „Бог с тобом, је си ли при себи!“

Шта радиш?“ — А он ће њој: „Јадна не била, не знаш ти, ко је ово! Петровић, синовац Владичин, будући господар Црне Горе!“

Херцеговци,

Т. П.

Споменик Ђури Јакшићу. На св. Илију откривен је у Биограду на Калимегдану споменик славном српском пјеснику Ђури Јакшићу. Споменик је подигла типографска пјевачка дружина „Јакшић“. Кад су свештеници осветили споменик, изговорио је друштвени предсједник др. Станковић бесједу о животу и раду Јакшићеву а за тим је пјевачка дружина „Јакшић“ отпјевала химну Јакшићу од Драгомира Брзака, која гласи:

Радио си, — радом својим
 Стекао си дично име:
 Рад си српству оставио
 Да се вјечно дичи њиме...

Радио си, — ал' ти често
 Бјеху горки многи дани,
 И ти опет ниси клон'о...
 — Тако раде великани.

Сад ти овај спомен чини
 Благодарност браће твоје,
 Јер си браћи нанизао
 Дробни бисер — пјесме своје;..

За тим је један члан издекламовао пред спомеником за овај случај спјевану пјесму од Драг. Илића. Пјевачко друштво „Јакшић“ положило је на споменик диван вијенац од свјежег цвијећа. Лик Јакшићев у камену израдио је врло лијепо српски вајар Убавкић. На споменику је натпис: „Ђури Јакшићу, пјеснику, 1832—1878 типографска пјевачка дружина „Јакшић“.

Одликосани Срби ђаци у туђини. У Берлинској великој школи сваке године се награђују они ђаци, који поднесу своје писмене радове па им радови заслужују одликовање. Ове године предали су и два Србина своје радове и пошто су њихови радови били најбољи, то су они обојица добили награде. Ти дични Срби ђаци јесу: Никола Б. Несторовић из Пожаревца у Србији и Јован П. Панајотовић из Митровице у Славонији. Када су на збору прочитали ђацима одлуку, заорило се громогласно: *Noch Serben!* т. ј. Живили Срби! — Томе се и ми придружујемо са жељом, да се и други на њих угледају, те да тако прослављају свој народ по цијелом свијету.

Извор петролеума у Босни. „Сарајевски Лист“ пише: „Прије неколико дана донијело је једно дјевојче своје свештенику у једном селу крај Зворника мало земље петролеумом поквашене. Свештеник је одмах сам отишао на лице мјеста, те се увјерио да из земље извире петролеум, што је одмах пријавио власти. Управитељ Тузланске угљане Сладечек испитао је услијед тога земљиште и нашао, да у њему заиста има петролеума. О свему томе обавјештена је његова узвишеност г. министар В. пл. Калаји, који је већ сходно одредио, да се ствар најтачније испита. — Тако је сав изглед, да ће Босна поносна имати свој рођени извор петролеума, што ће јој бити од велике користи.

Мајмуни као радници. У једном руднику у Трансвалу (Јужна Африка), капетан Мос је одњеговао два мајмуна и почео их собом водити

у рудничко окно. Мајмуни гледећи шта раде рудари стадоше се на њих угледати и почеше тако исто радити: били су тако вриједни, да се ни сами људи не могоше с њима мјерити, јер имају врло оштар и јак вид. За тим је Мос покушао са још више мајмуна и успјех се показао диван. Мајмуни раде врло добро и никада се међу собом не свађају.

Презазила их жељезница. Још свршетком Јуна мјесеца догодила се код Граца грозна несрећа. Жељезнички воз, што је ишао из Беча у Грац (у Штајерској), наиђе на кола пуна људи и презази их. Петорицу људи са свим пораскида а тројицу грозно исакати. Узрок је овој несрећи чувар, који није пазио, да на вријеме затвори канију, док воз не прође, а пут је водио преко савијутка, па нити су људи на колима видијели жељезни воз, нити они са жељезна воза, кола, те наиђе на њих. Чувар мјесто да пази на своју дужност, *чишао је роман* па заспао и баш у тај мах се десила грозна несрећа. Разумије се да ни том чувару неће бити добро.

Људи у звијерској кожи. Једне енглеске новине пишу: У Африци на обали покрајине *Илти* већ од дужега времена тјерају грозан занат два подивљала човјека. Они су се огртали у леопардову кожу и живјели на морској обали као што живе дивље животиње. Кад би који човјек наишао на њих они га нападну, растргају и поједу. Становницима у околини тој пође најпослије за руком те ухвате та два звијер човјека и одмах објесе.

Несрећа од скидања гњијезда. У једном селу у Тамишкој жупанији, живјела је једна удовица, која је имала сина од 9 година. Овај оде у оближњу шуму, да тражи тичија гњијезда и јаја: Попевши се на високо дрво, несретно падне и намах умре. Наскоро за тим прођу туда неки људи и нађу тијело младићана мртво, узму га и однесу матери. Кад једна мати спази мртва сина, од силне туге стаде да јури по дворишту као манита. Људи немогући гледати жалости материне, оду и после опет дођу, али сад мјесто једнога, нађу два мртваца. Мати се из превеликога бола за сином објесила. — Ето шта може да учини скидање гњијезда, а у једно и примјер превелике љубави материнске!

Чудна болијест. У болници у Одеси (Русија) донесу ту скоро једну женску, која је патила од неке тешке женске болијести. Кадгод јој та болест наступи, она онда гута чега се дочепа, те је прогутала многе разне ствари, што је сад муче у стомаку. Љекари прегледе болесницу и нађу да у њеном стомаку збиља има страних тијела па је оперирају. Расјеку јој стомак и нађу у њему читаво чудо разних ствари. Ту је била: једна виљушка, један псећи комад гвожђа, двије кашичице паквонске, једна велика игла, повећи комад чинке с копчама, четири парчета дебела стакла, осам пуцета разне величине, један кључ и т. д. Свега 37 разних предмета, после овога болесница се осјећа добро и за кратко вријеме ће са свим оздравити.

Споменик Јовану Хусу. У прагу подиже се споменик Јовану Хусу, проповиједнику противу римске цркве, који је с тога спаљен био на ломачи у Костаници. У опћинском вијећу у Прагу расправљало се о мјесту, гдје ће се споменик подићи. Вође младе чешке странке тражили су, да се подигне на главној пјаци старога града, али је већина одредила за споменик бетлемску пијацу.

Жене милионарке. Биоградско „Видело“ доноси подужи чланак под горњим насловом, у ком се вели да најбогатије жене не треба тражити на престолу ни у аристократији — већ у демократској Америци. *Mrs Хеттл*

издржавало је гувернијско земство; 1 школу плаћала је црква, а за 6 школа бринула су се разна друштва и лица. Недјељних школа било је 19, а 16 их је град издржавао. Ученика је било 9688, ученица 8398; на једну је школу просјечно долазило 54 ђака. Учитеља је било свега 414 (духовног и свјетског звања 132 за вјеронауку, 36 учитеља и 337 учитељица за опће предмете и 41 учитељ за пјеније). Од њих су око 17% имали више образовање, а остали средње и специјално педагогијско. Од ученика је 95% правосл. вјере. За те све школе потрошено је 672,529 руб. и 93 коп.

Кућа од 200 катова, коју намјеравају два богата американца у Њујорку подићи биће највећа на свијету. Имаће 100.000 засебних одјељена и дућана и тако ће под једним кровом стајати 400.000 душа. На спратове пењаће се електричким колима. У њој ће бити: гостијона, апотека, доктора, сваке врсте дућана, позоришта и цркава; а велики кров служиће за шетњу и башчу. Права американска работа!

Троглава змија. Под тим насловом пишу „Вечерње Новости“: Ономад на Бањици код Биограда нашли су војници троглаву змију гдје се на пригревици сунча. Она је дугачка један метар и двадесет сантиметара. Змија је ухваћена жива, а храни се млијеком.

Женски убица. Из Сегедина јављају за овај грозни злочин: Шандор Келер имаући газда са чонградских салаша, након смрти своје жене узме за жену једну сироту дјевојку и одведе је својој кући. Имао је троје красне дјеце, које је повјерио бризи маћије. Али после женидбе му, дјеца му на брзо помру једно за другим тако, да је сегедински суд због убиства на одговорност позвао лијепу маћеху Илону Кајтар. После осам мјесеца ослободи се од истражног затвора и одмах за тим гвозденим вилама убије свог 20-годишњег пасторка. У току истраге се испоставило, да је за то поубијала своју пасторчад, што је хтјела сама да наслиједи имање.

Хлебац од дрвета да је најновија храна, тако донијеше по некоје њемачке новине. Што се прије само покушавало, да је кришом мијешано брашно од дрвета са брашном разних жита, то се данас у велико ради, јавно, да се из дрвене пилотине направљеног брашна помијешаног са мекињама и раженим брашном прави хљеб, да га не само животиње, него, како веле, и људи јести могу. Тако се у Берлину продуцира дневно 100 центи тога хљеба. Повода таком продуцирању дало је неко трамвајско друштво, које велики број коња тим хљебом храни, трошећи дневно на једног коња 15 кг. тога хљеба, а смјеса за такав хљеб прави се од $\frac{3}{4}$ до $\frac{2}{3}$ дјела пилотине са $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{3}$ дјела раженог брашна и мекиња, и пушта се да кисне као иначе, кад се хљебац мијеси. — Ми се нећемо овдје упуштати у то, како ће кад год бити, кад се људство на земљи јако намножи, и да ли ће дрво са његовим састојцима бити извор за спремање хране људима, него ћемо да споменемо један покушај од прије неколико година, да се хљебац са дрвеном пилотином прави. Прије неколико година донио је Клајнов „Revue der Fortschritte der Naturwissenschaften“ анализу таквог хљеба под насловом „Kroatisches Hunreererbrot.“ Анализа је потекла од проф. Јанечека а на позив зем. владе у Загребу. Ми овдје ту анализу нећемо да износимо, јер ево након толиких година прави се фабрички такав хљеб, који за људе може бити „гладни“, а за коње добар.

издржавало је гувернијско земство; 1 школу плаћала је црква, а за 6 школа бринула су се разна друштва и лица. Недјељних школа било је 19, а 16 их је град издржавао. Ученика је било 9688, ученица 8398; на једну је школу просјечно долазило 54 ђака. Учитеља је било свега 414 (духовног и свјетског звања 132 за вјеронауку, 36 учитеља и 337 учитељица за опће предмете и 41 учитељ за пјеније). Од њих су око 17% имали више образовање, а остали средње и специјално педагогијско. Од ученика је 95% правосл. вјере. За те све школе потрошено је 672,529 руб. и 93 коп.

Кућа од 200 катова, коју намјеравају два богата американца у Њујорку подићи биће највећа на свијету. Имаће 100.000 засебних одјељења и дућана и тако ће под једним кровом стајати 400.000 душа. На спратове пењаће се електричким колима. У њој ће бити: гостијона, апотека, доктора, сваке врсте дућана, позоришта и цркава; а велики кров служиће за шетњу и башчу. Права американска работа!

Троглава змија. Под тим насловом пишу „Вечерње Новости“: Ономад на Бањици код Биограда нашли су војници троглаву змију гдје се на пригревици сунча. Она је дугачка један метар и двадесет сантиметара. Змија је ухваћена жива, а храни се млијеком.

Женски убица. Из Сегедина јављају за овај грозни злочин: Шандор Келер имућни газда са чонградских салаша, након смрти своје жене узме за жену једну сироту дјевојку и одведе је својој кући. Имао је троје красне дјеце, које је повјерио бризи маћије. Али после женидбе му, дјеца му на брзо помру једно за другим тако, да је сегедински суд због убиства на одговорност позвао лијегу маћеху Илону Кајтар. После осам мјесеца ослободи се од истражног затвора и одмах за тим гвозденим вилама убије свог 20-годишњег пасторка. У току истраге се испоставило, да је за то поубијала своју пасторчад, што је хтјела сама да наслиједи имање.

Хлебац од дрвета да је најновија храна, тако донијеше по некоје њемачке новине. Што се прије само покушавало, да је кришом мијешано брашно од дрвета са брашном разних жита, то се данас у велико ради, јавно, да се из дрвене пилотине направљеног брашна помијешаног са мекињама и раженим брашном прави хљеб, да га не само животиње, него, како веле, и људи јести могу. Тако се у Берлину продуцира дневно 100 центи тога хљеба. Повода таком продуцирању дало је неко трамвајско друштво, које велики број коња тим хљебом храни, трошећи дневно на једног коња 15 кг. тога хљеба, а смјеса за такав хљеб прави се од $\frac{3}{4}$ до $\frac{2}{3}$ дјела пилотине са $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{3}$ дјела раженог брашна и мекиња, и пушта се да кисне као иначе, кад се хљебац мијеси. — Ми се нећемо овдје упустати у то, како ће кад год бити, кад се људство на земљи јако намножи, и да ли ће дрво са његовим састојцима бити извор за спремање хране људима, него ћемо да споменемо један покушај од прије неколико година, да се хљебац са дрвеном пилотином прави. Прије неколико година донио је Клајнов „Revue der Fortschritte der Naturwissenschaften“ анализу таквог хљеба под насловом „Kroatiches Hunreerbröt.“ Анализа је потекла од проф. Јанечека а на позив зем. владе у Загребу. Ми овдје ту анализу нећемо да износимо, јер ево након толиких година прави се фабрички такав хљеб, који за људе може бити „гладни“, а за коње добар.

Забрана пушења. У Америци су у више свеучилишта (универзитета) забранили пушење ђацима и ако ти ђаци нијесу више мали, него читави људи. Лекари Велскога свеучилишта доказују са свим поуздано, да су дуванџије много заостале у учењу иза оних, што не пуше и да су недувандије и тјелесно и душевно много напредније.

Кад женско остари? То врло интересно, али и тугаљиво, вјекovima још не ријешено питање изнио је неки њемачки журналиста у једном угледном Дражђанском листу. Да би ријашење било што непристрасније, умољене су, да о том питању свој суд изрекну, саме даме, јер господа су господа; у питањима, која се женских тичу, врло су партајична и несавјесна, а младо и свјеже лице кадро је, да све њихове принципе и увјерења суноврат окрене. Критичке наочаре, које натичу на нос, кад се говори о дамама уопће, изгубе за тили час, чим се уплете у њихов суд младо свјеже лицашце, те онда мање младе даме, без обзира на њихов дух и доброту срца зло пролазе при упоређењу са тим млађима. Елем даме су се одазвале — већином умјетнице и литератке — и одговориле, а неколико одговора интересантни су које са оригиналности своје, а које због духа, што из њих блиста. Ево их неколико: „Жена остари, кад јој умре муж, коме је своју пошљедњу, дакле, највећу љубав посветила.“ „Жена остари, чим други почну мислити да је остарила.“ „Жена остари, чим на силу Бога хоће да се подмлади.“ „Жена, која сачува свјеж дух и добро срце, неможе никад остарити.“ „Жена је остарала, једино кад сама дође до тог увјерења.“ „Жена остари чим почне завидјети млађима.“ „Сујетна не остари никад, несрећна и сувише рано, а разборита управ онда кад је томе вријеме.“ Хе, ал' у том баш и лежи зец, што се ни двије даме не могу да сложе, кад је управо томе вријеме, те га свака према својој памети одређује или непрестано одгађа.

CRNOJEVIĆ

Важнији политички догађаји у свијету.

ОД 15 ЈУНА ДО 20 ЈУЛА.

Италијански Престолонаследник Виктор Емануил на Цетињу
Његово Краљевско Височанство, Принц Напуљски Виктор Емануил приспио је у строгом икогниту у неђељу 4 авг. у 8^{1/2} на свом јахту „Гајола“ у Бар, гдје га је дочекао Његово Височанство Престолонаследник Књаз Данило.

Послије малог одмора у Књажевском Дворцу на Тополици, Престолонаследник италијански са нашијем Престолонаследником и са пратњом кренули су у колима преко Сутормана, с Вира до Ријеке возили су се на параброду „Даници“, па с Ријеке опет у колима стигли су на Цетиње у 6 сати, уз најодушевљеније клицање „живио!“ многобројног народа.

Његово Краљевско Височанство Принц Напуљски одсио је у новом дворцу Његовог Височанства Престолонаследника, па послије по сата одвезао се са Својијем Високијем Домаћином и са пратњом у стари Двор, гдје га је дочекала цијела Књажевска Породица са великодостојницима и дворскијем госпођама.

Пред Двором је била упарађена чета перјаничка и чета почасне редовне војске, а војена музика свирала је италијанску краљевску химну.

Од новог до старог Двора улице су биле пуне народа, који је најодушевљеније поздрављао Његово Краљевско Височанство и при одласку и при повратку из старог Двора.

Његово Височанство Господар одпратио је свога милога Госта у нови Дворац.

Принц Напуљски провео је на Цетињу 17 дана те је 21 о. мј. кренуо натраг у Италију. Пред његов полазак пред старим Двором била је упарађена почасна чета са барјаком и музиком, ту су били сви министри, великодостојници и мноштво народа. Тачно у 6 ура из јутра сјео је Господар са Својим високим Гостом у кочију, праћени свирком италијанске химне, усклицима народа и грувањем топова са Табље. Њ. В. Господар отпратио је принца Напуљског до Бара.

Вјеридба Њезиног Височанства Књагињице Јелене са Принцом Напуљским Виктором Емануилом. На Преображење у 10 сати прије подне, Његово Височанство Господар са балкона свога Двора, прогласио је окупљеноме народу вјеридбу Њезиног Височанства Књагињице Јелене са Његовим Краљевским Височанством Књазом Напуљским овим ријечима: „Његово Величанство Краљ италијански дозволио је своме сину Виктору Емануилу да вјери моју ћер Књагињицу Јелену, а ја сам му је дао! Да живи Краљ Умберто!

Одушевљено клицање којијем је окупљени народ поздравио тај радосни глас, дало је знак цијелој вароши да похита пред Двор, да даде одушка својој радости. Цио народ без разлике како се нашао, мушко и женско, улазио је у Двор да честита срећнијем Родитељима и срећној Вјереници. Дотрчали су и војници нове редовне војске и удвостручили су најодушевљеније овације пред Двором. Уз то се варош стала китити италијанскијем тробојницама. У 11 сати Високи Вјереници испод руке са цијелијем Двором упутили су се у манастир на благодарeње, које је било за Њих. Вел. Краља Умберта и Краљицу Маргериту и за Високе Вјеренике, кроз масе одушевљена народа, који их је пратио заноснијем овацијама. Његово Краљевско Височанство Књаз Напуљски носио је црногорску ленту и крст Светога Петра од фамилије Петровића-Његуша. Кад су изашли из цркве опет исте овације и грување топова одпратили су Високе Вјеренике и Књажевску Породицу у нови Дворац, гдје је Његово Краљевско Височанство примаало честитке, док је силан народ пред Дворцем настављао радосно клицање. Ни добра киша, која тада стаде падати, није могла прекинути најодушевљеније овације. Уз то се на отвореном пољу служило народу разнo пиће. То народно весеље трајало је све до ноћи. — У вечер послѣје великог обједа у Двору грађанство је носило бакљаду пред новијем Дворцем, и пресједник општине, г. Вуко Вулетић, одушевљеном бесједом поздравио је Његово Краљевско Височанство Италијанског Престолонаследника, који је преко Његовог Височанства Господара топлијем ријечима захвалио престоници на овијем овацијама. Иза тога слиједили су ватромети у општинској башти, уз свирање музике, до поноћа.

Телеграм Њезинога Величанства Краљице Маргерите. Пригодом вјеридбе Њезиног Височанства Књагињице Јелене, Његовом Височанству Господару честитали су сви јевропски владари, од којих доносимо овђе телеграм Краљице Маргерите:

Срећа Мог драгог Сина — то је највећа радост, коју осјећам и коју сам осјешити могла. Немам ријечи, којима бих могла изразити Вама а шако и Њ. Височанству Књагињи Црне Горе, колико сам срећна, што ћу имати Књагињицу Јелену као Кћер. Њезина посјета у Венецији оставила је у Мом срцу једну неизгладиву пријатну успомену. Њено Височанство и Ваше Височанство узвјерити могу, да ће Ваша драга Кћи у Мени вазда наћи најсрдачнију мајку. Веома сам срећна да је Вјереница Мог Сина Ваша Кћи и да припада оном храбром и честитом народу Црногорском, кому Сам се још од мог дјетинства дивила и обожавала га.

Маргерита.

Дворана Галијано. За вријеме боравке Њ. К. В. Принца Напуљског Њ. В. Господар назвао је једну дворану у војничком стану именом италијанског јунака и мученика „Галијана“. Његово Величанство Краљ Умберто, услед тога, управѣо је Његовом Височанству Господару сједећу депешу:

Вијести, коју сам примио од мога Сина, да је Ваше Височанство наименовало именом поштиниковника Галијана једну дворану новог војничког стана, била је премила моме срцу, и биће примљена од моје војске дубокијем признањем. Ја изражавам В. В. моју живу благодарности на шако нежној мисли, и поново Вам захваљујем на удворностима, којима обасипљете мога сина. Молим Вис да поднесете моје поклоне Књагињи Милени, и моје поздраве шуме љубави Књагињици Јелени.

Умберто.

Талијански излетници на Цетињу. 19. о. мј. стигло је из Италије око 100 излетника да се поклоне Њезином Височанству Књагињици Јелени као својој будућој Краљици. На уласку у варош дочекало их је грађанство под барјацима са музиком, оклен су сви скупа кренули до пред Двор, гдје су прављене велике овације Свијетлом Двору и његовом милом госту Принцу Напуљском. У 1 сат по подне био је велики објед у Ђевојачком институту, у почаст гостију. Тек што је почео објед дошао је Господар са Принцом Виктором Емануилом да поздрави госте. Њихова Височанства била су поздрављена са непрекидним *живо!* и *viva!*

За вријеме обједа пало је много наздравица са обе стране које су истакле радост једног и другог народа што је произвела ова пресретна вјеридба, пријатељство једног и другог народа још од старијих времена, борбе једних за своју слободу а других за своје уједињење и т. д. У 3 сата кренули су гости праћени музиком и великом масом народа у Свијетли Двор да предаду киту цвијећа Њезином Височанству Књагињици Јелени и да јој се поклоне. Једна ђевојчица сва у бијелу предала је киту цвијећа са тракама српских и италијанских боја, и декламирала пригодни поздрав кога је по свршетку предала написаног на пергамени Њезином Височанству Књагињици Јелени. Њезино Височанство било је гануто овакијем овацијама и није имало довољно ријечи да благодари на овакијем изразима љубави поштовања и одушевљења. У 6 сати по подне излетници су кренули натраг праћени непрекидним усклицима.

Царски Руски пар у Нижњем Новгороду. Цар и Царица одмах послје повратка из Москве отишли су у Нижњи Новгород да посјете сверусијску изложбу. Дочек био је ништа мање величанственији него онај у Москви. На цареву проласку кроз град није било ни војске ни полиције.

Руски цар и царица у Бечу. 15 о. мј. стигао је Никола II са својом супругом Александром Феодоровном у Беч у посјету Тесару Фрању. Цар и царица задржали су се у Бечу три дана, те су за тијем кренули у Кијев из свечано освештење нове цркве Св. Владимира.

Леонтијев у Риму. Руски ђенерал Леонтијев овијех дана вратио се из Абисиније и стигао је у Рим. По вијестима што из Рима долазе, цијел његове посјете у Риму та је, да италијанској влади поднесе увјете под којима краљ Менелик жели склопити мир са Италијом.

Споменик Пођабраду. Овијех дана откривен је у Ческој споменик ческоме краљу Ђури Пођебраду. Откриће било је највеличанственије, коме је присуствовао силан народ из све Чешке.

Ракоцијева сабља. Руски цар Никола II поклонио је мађарском народном музеју сабљу кнеза Ракоција, која је била својина царског дворског музеја у Петрограду, и која је сада изложена на миленијској изложби у Пешти. Овај великодушни поклон сверусијског Императора дирнуо је необично Мађаре, који кроз њихове новине најодушевљеније пишу о руском цару.

Ратни контробанд. У црвеном мору не далеко од Масаве, два италијанска убојна параброда оставили су и заробили један оландски параброд са оружјем. Пролазак овога параброда био је навијешћен. Јављено је да ће проћи параброд са оружјем, које је намијењено Абисинцима. Заи-

ста нађено је 50.000 новијех пушака репетирака, грађенијех у Белгији. С оландејскијема морнарима био је француз Кларет. Пушке је слао један француски трговац.

Догађаји на Криту и у Македонији. Стање на Криту није се ништа побољшало, већ бива све то озбиљније. Турци једнако нападају на хришћане и убијају их; народна скупштина одложена је а до 15.000 прибјегло је у Грчку. И у Македонији стало се по мало мутити.

† **Кнез Лобанов.** Руски министар спољних послова Кнез Лобанов који је пратио руског цара у Беч умро је од напрасне смрти, на повратку са царева пута из Беча.

Са Занзибара. У Занзибару умро је Султан за кога се мисли да је био отрован. Његов стриц Санд Калид прогласио се Султаном и затворио се са 1500 људи у двор, пошто енглеској влади то није по ђуди, позвали су га да се одрекне, али он то није хтио, тад су инглезии бомбардовали двор султанов. По задњим вијестима Саид Калид пао је у енглеске руке.

Устанак на филипијским отацима. Како новине јављају букнуо је устанак на филипијским отацима.

Демонстрације у Шпањолској. Устанак на Куби још није кадра да угуши шпањолска војска, због чега у Шпањолској праве се демонстрације против шиљања војске на Кубу.

Крвави покољ у Цариграду. Око 15 о. мј. било је озбиљнијех немира у Цариграду. Око 12 арменаца продрли су наоружани у отоманску банку, убили 6 стражара исту затворили и све чиновништво прогласили уапше-нијем. Арменци су одма изјавили да неће нити чиновнике убијати нити банку плијенити, већ само хоће с тијем да праве демонстрацију против владе. Кроз један сат војска је опколила банку, али арменцима није ништа учинила усљед посредовања страних посланика код Порте, већ их је пустила слободно да изиђу. Тек су турци за ово сазнали, навалили су на станове арменске и стали да сјеку који им год арменац дође под руку, тако да број мртвих арменаца износи неколико стотина. Напосљетку мир је успостављен.

Друштвени гласник.

Висока посјета Његово Краљевско Височанство Принц Виктор Емануил посјетио је друштвени локал 9 о. мј.

Високи дар. Њезино Височанство Књагиња Милена поклонила је друштву Своју слику и Његовог Височанства Господара. Друштво је изразило Њезином Височанству своју најдубљу благодарност на овоме премиломе дару.

Госпођица Софија Петровна-Мертваго, послала је из Русије на дар друштву слику Његовог Императорског Величанства Господара Сверусијског Николе П-ог, на чему јој друштво овијем путем најљепше благодари.

У књижари Државне Штампарије на Цетињу могу се набавити ова пјесничка дјела Књаза Николе I-ога:

БАЛКАНСКА ЦАРИЦА	издање на финој хартији ф. 1	
”	”	на простијој хартији 60 н.
СКУПЉЕНЕ ПЈЕСМЕ		80 н.
ХАЈДАНА		70 н.
ПОТОЊИ АБЕНСЕРАЖ		70 н.
ПЈЕСНИК и ВИЛА	на финој хартији	70 н.
”	”	на простијој хартији 50 н.
”	”	издање латиницом 70 н.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

ТЕОРИЈА КЊИЖЕВНОСТИ (стиљистика, риторика, поетика) за своје ученике дјевојачког Царице Марије Института на Цетињу и ученике Гимназије и Богословско-Учитељске школе по рускијем и домаћим изворима саставио **Ј. Љевава**. Цијена 1. ф. —

ОГЛЕДАЛО СРПСКО 1 ф. и 50 н.

ЈУНАЧКИ СПОМЕНИК 50 н.

ГРАХОВ-ЛАЗ, спјевао *Ст. Владислав Каћански*. Друго проширено издање 15 н.

ГРЛИЦА календар црногорски са шематизмом за преступну годину 1896 30 н.

За уредно отпремање наручбина јамчи **Управа Државне Штампарије**. На десет порученијех књига шиље се једанаеста на дар.

„ЛУЧА“ излази у мјесечним свескама од два до три табака.

Цијена јој је: за Црну Гору, Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину годишње фиорина 2; за све остале земље фиорина 3.

Чланови друштва „Горски Вијенац“ примају „Лучу“ бесплатно.

Рукописи, листови у замјену, претплата и све остало шиље се на адресу: **Управа Друштва „Горски Вијенац“**, **ОТ Цетиње** (Cettigne — Montenegro.)

Рукописи се не враћају.

Поједина свеска „Луче“ запада новч. 30.

 Молимо наше дужнике, да похитају чим прије са претплатом.

